O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2004-yil, 17-dekabr • № 50 (3776)

МИЛЛИЙ МЕРОСИМИЗГА ЭҲТИРОМ ИФОДАСИ

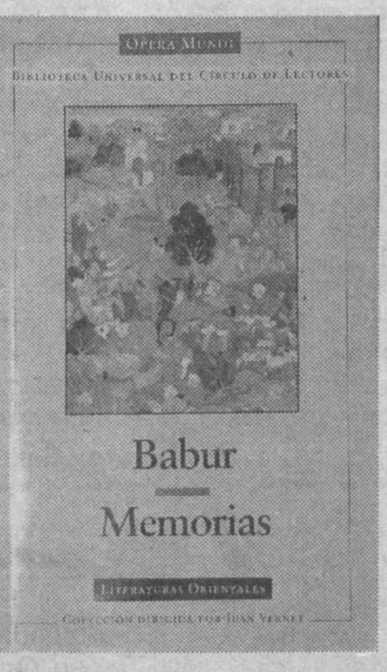

Улуғ ватандошимиз Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг машҳур «Бобурнома» асари «Babur Memorias» номи билан испан тилида нашр этилди. Асарни Барселона университетининг профессори, шарқшунос олима Мерсе Комес хоним таржима қилган.

Шу йилнинг ноябрида мазкур университетда Испаниянинг кенг жамоатчилиги, адиблар иштирокида ушбу китобнинг тақдимот маросими бўлиб ўтди.

Профессор Мерсе Комес хоним ўзбек халқига бўлган чексиз ҳурмати ва буюк аждодлар хотирасини улуғлаш, уларнинг меросини ўрганиш борасида беқиёс ғамхўрлик кўрсатаётган Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовга чуқур эҳтиром рамзи сифатида мазкур китобни Юртбошимизга тақдим этди.

Шу муносабат билан давлатимиз раҳбари испаниялик олимага миннатдорлик мактуби йўллади. Унда, жумладан, шундай дейилади: «Ўзбек халқининг улуғ шоири, буюк саркарда ва давлат арбоби Заҳириддин Муҳаммад Бобур яратган, ўзбек миллий маданиятининг нодир дурдоналаридан бўлмиш «Бобурнома» асарини испан тилига таржима қилиб, нашр эттирганингиз учун самимий миннатдорчилигимни билдираман.

Сизнинг ташаббусингиз ва саъй-ҳаракатингиз билан таржима қилинган «Бобурнома» нафақат Испания, балки испан тилида гаплашадиган мамлакатлар халқларини Ватанимизнинг бетакрор маданий мероси ва бой тарихи билан яқиндан таништириш учун хизмат қилишига ишончим комил».

Президентимиз китоб таржимонини кириб келаётган янги 2005 йил билан самимий табриклаб, унга мустаҳкам соғлик, илмий-ижодий зафарлар тилади ва Бобур туғилиб ўсган жойларни зиёрат қилиш учун Ўзбекистонга таклиф этди.

ЎзА

Сарвар ЎРМОНОВ (ЎзА) олган суратлар.

ШУНДАЙ ЎЛКА ЭЛГА ЁР БЎЛСИН!

Халқимизнинг оташин шоири, отамиз Ҳамид Олимжон мустақил Ўзбекистонимизнинг юксак мукофотига муносиб кўрилгани барча шеърият мухлислари қатори биз — шоир фарзандлари учун ҳам катта байрам ва чексиз қувончга айланди.

Агар отамиз узоқ умр кўриб, бугун ҳаёт бўлганларида, дунёда улардан бахтли инсон бўлмасди. Агар аяжонимиз, халқимизнинг ардоқли шоираси Зулфияхоним ҳаёт бўлганларида, бу мукофотдан боши осмонларга етган бўлур эди.

Бугун Ҳамид Олимжон ва Зулфияхоним руҳлари шод. Улар ижодлари қадр топган замонни бамисоли бизнинг кўзимиз — фарзандлар нигоҳи билан кўриб турибдилар.

Муҳтарам Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг қўлларидан марҳум отамиз сазовор бўлган юксак мукофот — «Буюк хизматлари учун» орденини қабул қилиб олар эканман, хаёлимдан шундай ўйлар кечди. Зотан, озод Ватанимизнинг улуғ мукофотини қабул қилиб олган фарзандлар ташаккури азиз отамиз ва онамизнинг ҳам беқиёс миннатдорлиги рамзидир.

Оталаримиз, оналаримиз меҳнати ва ижоди юксак қадрлангани тимсоли бўлмиш мукофотларни қабул қилар эканмиз, биз — Ҳамид Олимжон, Сора Эшонтўраева, Ойимхон Шомуротова, Наби Раҳимов ва бошқа ижодкорларнинг фарзандлари, набиралари ниҳоятда ҳаяжонландик. Чунки Ватанимизнинг юксак эҳтиромига сазовор бўлган бу инсонлар бутун умрини, ижодини халққа бағишлаган эдилар. Улар Ватанни озод, юртни мустақил, ҳаётимизни юксак маънавий чўққиларда кўришни истаган улуғ зотлардир. Биз бугун мана шундай юксак мартабаларга эришган кунда миннатдор халқимиз уларнинг ижодий меҳнатини хотираларида сақлаб келаётгани ҳам табиийдир. Уларнинг ҳаёти XXI аср, янги авлодлар учун юртга хизмат қилишнинг беқиёс намунаси бўлиб қолади, келажаги буюк давлат — Ўзбекистоннинг шуҳратига янги шуҳратлар қўшади, деб ишонаман. Шуларни ўйлар эканман, отамиз Ҳамид Олимжоннинг она-Ўзбекистонни таърифлаб ёзган энг ноёб мисралари акс-садо бергандай бўлади:

Ўхшаши йўқ бу гўзал бўстон,
Достонларда битган гулистон.
Ўзбекистон дея аталур,
Уни севиб эл тилга олур...
Шундай ўлка доим бор бўлсин,
Шундай ўлка элга ёр бўлсин!

Ҳулкар ОЛИМЖОНОВА

НАФОСАТ КОШОНАСИ

Пойтахтимиз яна бир гўзал санъат кошонаси билан бойиди. Мустақиллик майдони ва Буюк Турон кўчаси туташган жойда, метронинг «Мустақиллик майдони» бекати ёнида қад кўтарган Ўзбекистон тасвирий санъат галереяси мустақиллик йилларида янги қиёфа касб этган Тошкент марказига узукка кўз қўйгандек ярашди. Ўтган жума куни Мустақиллик байрами арафасида қуриб фойдаланишга топширилган ана шу санъат кошонасининг тақдимот маросими бўлиб ўтди. Бу тадбирга Марказий Осиё давлатлари ҳамда Москва ва Санкт-Петербургдаги йирик санъат музейларининг раҳбар ва мутахассислари, таниқли мўйқалам усталари, санъатшунос олимлар, пойтахт маданий жамоатчилиги намояндалари ташриф буюрдилар.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки томонидан ва унинг бевосита ҳомийлигида анъанавий миллий услубда қуриб фойдаланишга топширилган галерея шарқона меъморий ёдгорликларимиз қиёфасига ҳар жиҳатдан уйғун бўлиб, у бундай иншоотларга қўйиладиган барча муҳандислик талабларига тўла жавоб беради. Уни бунёд этишда Италия, Германия, Буюк Британия, АҚШ, Россия каби давлатлардаги йирик музейлар ва кўргазма залларида тўпланган тажрибалардан кенг фойдаланилди.

Янги замонавий ускуналар галерея залларидаги ноёб санъат асарлари учун зарур бўлган мўътадил ҳаво ва намликни бир меъёрда сақлаб туради. Ҳимоя воситалари ҳам кўнгилдагидек. Тасвирий санъат саройи кино ва суҳбатлар учун махсус заллар, кутубхона, устахоналар, студияларга ҳам эга бўлиб, бу ўзига хос санъатшунослик маркази халқаро кўламдаги нуфузли кўргазмалар ташкил этиш учун ҳам ҳар жиҳатдан қулайдир.

Ўзбекистон тасвирий санъат галереяси тарихини бошлаб берган кўргазмага Миллий банк коллекцияларида сақланаётган 300 га яқин асарлар қўйилган. Улар орасида Усто Мўмин, Л.Бурэ, П.Беньков, Ў.Тансиқбоев, А.Абдуллаев, Р.Аҳмедов, Б.Жалолов, Н.Қўзибоев, М.Йўлдошев, Ч.Аҳмаров сингари таниқли мўйқалам усталарининг асарларини кўрасиз. Томошабинлар, шунингдек, Бадиий академия ва Санъат музейида сақланаётган ва илгари намойиш этилмаган ноёб асарлар билан ҳам танишадилар.

Галерея экспозицияларидан Миллий банк бадиий фондининг ноёб дурдонаси бўлган қадимий тангалар коллекцияси ҳам жой олган. Кўп мингйиллик давлатчилик тарихимизни қамраб олган турли даврларга оид ноёб тангалар ва нумизматик экспонатлари билан ушбу галереямиз жаҳондаги энг мўътабар музейлар билан беллаша олади, деб айтиш мумкин.

Пойтахт маданий ҳаётида катта воқеа бўлган Ўзбекистон тасвирий санъат галереяси тақдимотини унинг директори Рустам Тошматов очиб, бу тадбирга узоқ ва яқин хориж мамлакатларидан ташриф буюрган меҳмонлар билан таништирди. Москвадаги Третьяков галереяси бўлим бошлиғи, Россия Федерациясида хизмат кўрсатган санъат арбоби Г.Чурак, Г.Айтиев номидаги Қирғизистон миллий санъат музейи директори ўринбосари Г.Тохтасунова, Пушкин номидаги Москва давлат тасвирий санъат музейи бўлим бошлиғи В.Тяжелов, Россия Шарқ халқлари санъати музейи бўлим бошлиғи В.Мусина, Туркманистон Рассомлар уюшмаси раиси А.Муҳаммедов, Қозоғистон давлат тасвирий санъат музейи директори Б.Умрбеков, шунингдек, ушбу галереяни ноёб муҳандислик ускуналари билан жиҳозлаган Санкт-Петербургдаги «Раритет» фирмаси директори ўринбосари А.Ермаковлар тошкентлик санъат мухлисларини меъморий жиҳатдан гўзал ушбу муҳташам иншоот билан самимий қутлаб, дил сўзларини изҳор қилдилар, совға-саломлар, ноёб каталоглар туҳфа этдилар.

Ўзбекистон халқ рассоми Раҳим Аҳмедов тақдимот маросимида сўзга чиқиб, Президентимиз ташаббуси ва Миллий банк ҳомийлигида барпо этилган бундай гўзал санъат кошонаси учун Ўзбекистон тасвирий санъат намояндалари номидан миннатдорлик билдирди.

ХИВАДА МУСИҚА ФЕСТИВАЛИ

Албатта, биз пойтахт ва катта шаҳарларда ўтадиган турли фестиваллар ва тадбирларга кўникиб қолганмиз. Лекин бу сафарги фестивал ўзига хос ва бетакрор бўлди.

— Хива шаҳар ҳокимлиги ташаббус билан чиқди, - дейди бу ҳақда Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси раиси Рустам Абдуллаев.

— Ташаббусдан кўзланган мақсад бизга маъқул бўлди. Дарҳақиқат, вилоятларда фестиваллар, учрашувлар ўтказиш, оддий меҳнаткаш кишилар, ўқувчи-талабалар билан юзма-юз мулоқот қилиш ҳар қандай ижодкор учун илҳом манбаи бўлибгина қолмай, мухлислар учун ҳам маънавият, маърифат дарслари бўлиши, шубҳасиз.

Фестивалнинг очилиши Хива педагогика коллежида бўлди. Сўнгра фестивал қатнашчилари — таниқли композиторлар Рустам Абдуллаев, Ҳабибулло Раҳимов, Муҳаммаджон Отажонов, Ўзтелерадиокомпания қошидаги камер оркестри, Ниҳол мукофоти соҳибаси Саида Мамадалиева, республика танловлари совриндори созанда Дилафрўз Иброҳимова ва бошқалар А.Отажонов номидаги санъат мактабининг 80 йиллигига бағишланган ижодий кечада қатнашдилар.

Ўзбекистон Қаҳрамони Вера Пак раҳбарлигидаги 20-меҳрибонлик уйи тарбияланувчилари билан бўлган мулоқот узоқ вақт болалар ёдидан чиқмаса керак. Учрашув вақтида мазкур меҳрибонлик уйи тарбияланувчилари учун шоир Нормурод Нарзуллаев ва композитор Рустам Абдуллаев ҳамкорлигида яратилган "Сен ёлғиз эмассан" қўшиғи тақдим этилди ва болалар уни жон-диллари билан куйладилар.

Қизиғи шундаки, "Хива олтин кузи" номли бу фестивал бошқа туманларга ҳам кўчди. Хусусан, Урганч туманидаги ва Урганч шаҳридаги болалар мусиқа мактаблари ва Хонқа туманидаги мусиқа мактабида ўтган ижодий учрашувлар, мастер-класс дарслари барча қатнашчиларда катта таассурот қолдирди.

Тадбирнинг ёпилиш маросими Феруз номидаги Санъат саройида ўтказилди.

— Фестивалнинг муваффақиятли ўтишида Хива шаҳар ҳокими Матёқуб Мадаминов, туман ҳокимлиги маданият ва спорт ишлари бўлими бошлиғи Озод Зарипов ҳамда мусиқа мактабларининг хизмати катта бўлди, - деди Рустам Абдуллаев. - Ўйлаймизки, бошқа вилоят ва туманлар ҳам бу ташаббусни қўллаб-қувватлайдилар. Фарзандларимиз ўзбек ва жаҳон мусиқаси дурдоналари билан бевосита танишишлари учун у қадар кўп нарса керак эмас, фақат хоҳиш, истак ва ҳаракат бўлса бас.

Г.УМАРОВА

ТАНЛОВГА МАРҲАМАТ

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Ўзбекистон Журналистлари ижодий уюшмаси, Ўзбекистон ёшларининг «Камолот» ижтимоий ҳаракати Марказий кенгаши ёш авлодни истиқлол ғояларига садоқат, ватанпарварлик, инсонпарварлик руҳида тарбиялаш, китобхоннинг замон руҳи акс эттирилган бадиий асарларга бўлган эҳтиёжини қондириш мақсадида ***«Истиқлол: замонамиз қаҳрамонлари»*** *танловини эълон қиладилар.*

Мустақиллик йилларида ўз эрки, қадрини топиб, янги ҳаёт қуриш, моддий ва маънавий неъматлар яратишда, ўз халқининг тинчлиги, фаровонлиги йўлида фидойилик кўрсатиб, турли соҳаларда меҳнат қилаётган, элим деб, юртим деб ёниб яшаётган инсонлар — замонамиз қаҳрамонларини, қалби Ватанга меҳр-муҳаббат ҳислари билан тўлган ўғил-қизларнинг ёрқин образларини акс эттирган сермазмун асарлар яратиш танловнинг бош мақсадидир.

Танловга мустақилликни мустаҳкамлаш, юрт иқтисодиётини бойитиш, маънавиятни юксалтириш, мамлакат куч-қудратини таъминлаш йўлида фидойилик, мардлик намуналарини кўрсатган замондошларимизга бағишланган янги асарлар қабул қилинади.

Тақдим этилган асарлар икки қатор оралиғида 2 нусхада кўчирилган бўлиши лозим. Қўлёзмалар ички тақризга берилиб, ғолиблар тақризчилар хулосаси асосида танлов ҳайъати томонидан аниқланади.

Қўлёзмалар тайёр бўлмаган тақдирда, Танлов ҳайъати истисно тариқасида асарнинг мазмуни лойиҳасини ҳам кўриши мумкин. Бундай ҳолда асар лойиҳаси режаси 2005 йилнинг 1 апрелигача топширилиши талаб қилинади.

Танловнинг мукофот пули миқдорига ўзгаришлар киритилиши мумкин.

«Истиқлол: замонамиз қаҳрамонлари» танлови якуни 2005 йил Мустақиллик куни арафасида эълон қилинади. Танловда ғолиб чиққан муаллифлар ёрлиқ ва пул мукофотлари билан тақдирланадилар.

Танлов ғолиблари учун қуйидаги пул мукофотлари ҳамда рағбатлантирувчи мукофотлар таъсис этилган.

Шеърий тўпламлар учун:

— **биринчи ўрин** — икки миллион сўм;
— **иккита иккинчи ўрин** — бир миллион сўмдан;
— **учта учинчи ўрин** — рағбатлантирувчи мукофотлар.

Насрий асарлар учун:

— **биринчи ўрин** — икки миллион сўм;
— **иккита иккинчи ўрин** — бир миллион сўмдан;
— **учта учинчи ўрин** — рағбатлантирувчи мукофотлар.

Танлов ғолибларининг асарлари имтиёзли равишда нашр этилади. Қўлёзмалар 2005 йилнинг 1 июлигача Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйига топширилиши лозим.

Манзилимиз: 700129, Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 30-уй.
Маълумот учун телефонлар:
144-22-53, 144-11-19.

Тақдимот

ТАФАККУР ДОВОНИ

"Ўтмишдаги шон-шуҳрат, муваффақият ва парвозлар яхши нарса, албатта! Аммо улар шунақа нарсаки, ҳар бир янги авлод бу шуҳратга шуҳрат қўшиб турмаса, эски ютуқлар қаторини янгилари билан бойитиб бормаса, миллатнинг қаноти қайрилиб, парвози сусайиб қолади". Замондошларимизни, келажак авлодни ҳам мудом интилишга, камолотнинг юксак чўққиларини забт этишга чорлайдиган бу сўзлар Ўзбекистон Қаҳрамони, таниқли адиб ва адабиётшунос олим Озод Шарафиддиновнинг куни кеча чоп этилган "Довондаги ўйлар" китобидан олинди.

Китоб сарлавҳасидаги "довон" сўзини умрнинг муайян босқичи маъносида ҳам, она-Ватанимизнинг нурли истиқболи йўлидаги бир манзил сифатида ҳам тушуниш мумкин. Қандай талқин этилганда ҳам, бу сўз теран моҳиятга, чуқур мазмунга эга.

"Мустақиллик меъмори" рукнида берилган мақолаларда Президентимиз Ислом Каримовнинг салоҳиятли давлат раҳбари, ҳар доим ўзгалар ғамини ўйлайдиган чин инсон сифатидаги фазилатлари ҳаётий мисоллар орқали кўрсатиб берилган. Юртбошимизнинг янги жамиятни барпо этишдаги хизматлари, бу йўлдаги сабот ва матонати ҳақида теран мушоҳада юритилган.

Озод Шарафиддинов — ҳақпараст ижодкор. У ҳақиқат олдида ҳатто ўзига нисбатан ҳам бениҳоя шафқатсиз. Ҳаётнинг машаққатли йўлларида ўзи йўл қўйган камчилик ва қусурларни ҳам мардона эътироф этади. Биргина "Эътиқодимни нега ўзгартирдим?" мақоласиёқ ушбу фикрни тўла тасдиқлайди.

Озод ака ўзи мансуб бўлган халқни, бир лаҳза бўлсин, эсдан чиқармайдиган, унинг ғамини ўз ғами деб ўйлайдиган чин зиёли. "Довондаги ўйлар", "Бозор ва маънавият" каби мақолалари бунинг ёрқин далили.

У — чинакам тафаккур соҳиби. Бинобарин, ўз эътирофича, фикрлашдан, мушоҳада этишдан тўхтаган одамнинг ҳаётида ҳеч қандай мазмун қолмайди. Озод ака кенг миқёсда фикрлайдиган олим. Унинг "Нажот — ҳамкорликда" сарлавҳали Салмон Рушдига ёзган очиқ хатини ўқиган одам албатта бунга амин бўлади.

"Довондаги ўйлар"дан ўрин олган Мустафо Чўқай, Чўлпон, Отажон Ҳошим, Саъдулла Қосимов ҳақидаги мақолалар таҳлилий қуввати, далилларнинг ишонарли эканлиги, хулосаларнинг теранлиги билан алоҳида ажралиб туради.

"Замондошлар билан учрашув" рукнидаги мақолалари олимнинг она-Ватанга, унинг ҳар бир фарзандига бўлган самимий муҳаббати билан йўғрилган. Уларда муаллифнинг Олам ва Одам ҳақидаги фалсафий ўйлари ўз ифодасини топган.

Бир сўз билан айтганда, "Маънавият" нашриётида 3000 нусхада (ҳажми 28,58 б.т.) чоп этилган мазкур китоб олимнинг ўз мухлисларига муносиб туҳфаси бўлган, дейиш мумкин.

* * *

Шу йил 15 декабр куни Ўзбекистон Миллий университетида Озод Шарафиддиновнинг "Довондаги ўйлар" китобининг тақдимоти бўлиб ўтди. Ушбу китобхонлик байрамини университет ректори профессор Равшан Ашуров кириш сўзи билан очди. Шундан кейин сўзга чиққан олима Ҳулкар Олимжонова, профессорлар А.Расулов, Қ.Йўлдошев, Ш.Юсупов, Н.Жабборов, "Маънавият" нашриёти директори С.Аҳмедов "Довондаги ўйлар" китоби маънавий ҳаётимизда муҳим ҳодиса бўлганлиги, ундаги мақолалар чинакам юксак тафаккур маҳсули эканлиги хусусида гапирдилар.

Тақдимот сўнгида профессор Озод Шарафиддинов китобхонлик маданияти, фикр тарбияси ҳақида сўзлади. Йиғилишни ўзбек филологияси факултети декани, профессор Б.Каримов олиб борди.

А.ҲАКИМОВ

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га
2005 йил учун обуна
давом этмоқда.
Обуна баҳоси сиз кутганингиздан анча арзон.
Нашр кўрсаткичимиз — 222
Мамлакатимизнинг барча шаҳар, туман ва қишлоқларидаги алоқа бўлимлари ҳамда матбуот тарқатиш муассасаларида сизни кутиб турибди.
Обуна чекланмаган.

БАНККА ҚЎЙГАН ПУЛИНГИЗ ТИЛИНГИЗНИ, ОБУНАГА САРФЛАГАН ПУЛИНГИЗ — ДИЛИНГИЗНИ БУТУН ҚИЛАДИ.

O'ZUYJOYJAMG'ARMABANK
Imkoniyat yaratamiz

"ҒАЛЛАБАНК" ҲАМКОРИНГ БЎЛСА,
ҲИСОБДАН АДАШМАЙСАН!

Мулоҳаза учун мавзу

«АЛПОМИШ»НИ ЎҚИЁТГАН БОЛАЛАР

Олтмишинчи йилларда болалигимиз далалардан ўтин териб келиш, елкамизга ўроқ олиб, пичан ташиш билан ҳам қизиқ эди. Кечкурунлари эса қишлоғимиз ўртасидаги сайхонликда резинка коптоқ тепар эдик. Устимиздаги кўйлак ва чопонлардан дарвоза ясаб, яланғоёқ бўлиб болалик завқидан чарчамасдик. Биз учун энг қизиқарли машғулот — боқаётган молларимизни қирларга ёйиб, ўзимиз ёнбошлаб олиб «Алпомиш», «Кунтуғмиш» ва «Гўрўғли» достонларини ўқиш эди. Достонлардаги воқеалар юрагимизга шунчалик ўрнашиб қолган эдики, қишлоғимиздаги отларнинг ичидан Бойчиборни қидирсак, кенноийларимиз юзидан Барчинойни излардик. Ҳатто бир куни икки ўртоғимиз уришиб қолганда, калтак еган бола ҳаммани хайратда қолдириб «Сени Алпомишга айтаман» деганда ҳеч ким кулмаган.

Баъзан достонларни қироат билан ўқишдан мусобақа қилардик. Беихтиёр ўша дамларни эсласам, иссиқ танчага оёғимизни тикиб, энамизнинг эртакларини тинглашни ҳам канда қилмас эканмиз. Кейинчалик эса бадиий адабиётлар қўлимизга тушди, мактабимиздаги кутубхоналардан қадамимиз аримасди...

Дарвоқе, болалик кунларини эслашимга бир воқеа сабаб бўлди. Мактабларнинг бирида 6-синф ўқувчилари «Сиз китобни севасизми?» деган мавзуда тадбир тайёрлашибди, таклиф қилишди, бордим. Ўқувчиларнинг қандай китоб ўқиганлиги ҳақидаги фикрларини эшитиб, уларнинг ичидан «достон ўқидим» деганини кўрмадим. Ҳеч кимдан жавоб бўлмади. Улар ўқиган китоблар кўпроқ катталар адабиёти бўлиб, ундан олинган таассуротлар ҳам юзаки эди.

Ушбу тадбирни тайёрлаган адабиёт ўқитувчисига дарс дастурига кирмаса ҳам, ўзингиз ўзбек достонларидан «ўқиш кунлари» ташкил этмайсизми, деган саволимга, китоблар йўқ, деган жавоб олдим. Изласа топилишини айтдим. Начора...

Шу баҳона вилоятлардаги жуда кўплаб китоб дўконларини айландим. Аввало шуни айтишим керакки, илгари мен кўрган китоб дўконлари кичрайиб, баъзиларининг ярмига савдо дўконлари, баъзилари эса бутунлай бошқа нарсага мослашиб кетибди. Ишлаётганларида ҳам китоблар ниҳоятда оз, бунинг устига болалар адабиёти деярли кўринмасди. Биронтасидан ҳам (балки мен кўришга улгурмаганларимда бордир) достон, эртак китобларини топмадим. Сотувчилар билан бўлган суҳбатлардан шу нарсани англадимки, кейинги йилларда деярли адабиётлар сотиб олинмас, жавондаги китобларнинг кўпчилиги муаллифлар томонидан сотишга бериб кетилганлиги маълум бўлди. Хаёлимга бир ижодкорнинг бозор сумкасига янги чиққан китобини солиб, катта бир идорага келгани, сотиш учун ташлаб кетиб, йиллаб пулини ололмай сарсон бўлиб, ахийри икки қоп картошка билан ҳисоб-китоб қилгани келди.

Тўғри, шаҳар китоб дўконларида эртак ва достон китобларини тез-тез учратиш мумкин, лекин бу ҳам жуда хилма-хил эмас. Бу ёғини айтсам, бугун шаҳардаги китоб дўконларидан эртак ва достон китобларини излаб, болаларига ўқиш учун олиб борадиганлар кўп эмас. Хўш, бу муаммони қандай ечса бўлади? Назаримда, энг тўғри йўли ўзбек достонлари сериясида чиққан китобларни мактаб кутубхоналарига йўналтириш керак. Уларнинг ёнида эртак китоблари ҳам бўлиши зарур.

Шуни унутмаслик керакки, эртак ва достонларимиз болаларимиз тарбиясида жуда катта ўрин тутади. Ватанпарварлик, дўстлик ва меҳр-муҳаббатни тарғиб этувчи бу дурдона хазиналаримизда ҳар бир ёш юракни эл ишига фидойи ва ота-онага, юртга содиқ фарзанд бўлиб ўсишга ундовчи воқеалар мавжуд.

Бугунги кунда қарилик гаштини сураётган, мактабда 30 йил адабиётдан дарс берган шоиртабиат инсон, халқ ўқитувчиси Умар ака Сиддиқов бир суҳбатимизда шундай деган эди:

— 50-йилларда чоп этилган «Алпомиш» достони китобини кўз қорачиғимдай асраб келаман. Оллоҳ менга 3 ўғил, 3 қиз берди. Ҳаммасининг болаларига шу достонни камида ўн марталаб ўқиб берганман, ўзларига ўқитганман. Минг шукр, ҳаммаси одобли, илмли, юрт ишига фидойи бўлиб ўсди. Қизларимга «акаларингга Қалдирғочдай сингил бўлинг» десам, келинларимга «Барчинойдай садоқатли турмуш қуринглар» деб ўргатдим. Ўғилларимга эса Алпомиш авлоди эканликларини тез-тез уқдириб турдим.

Ҳа, болаларимизга ибрат қиладиган, уларнинг бўйини мослайдиган халқ қаҳрамонларимиз жуда кўп. Фақат уларни болаларимизга таништиришимиз керак.

Гап болаларимизнинг китобга бўлган муносабати ҳақида кетар экан, кўнглимдаги яна бир гапни айтмасам бўлмас. Яқинда телевидениеда истеъдодли шоир Сирожиддин Саййиднинг узоқ Сариосиё туманидаги ўзи ўқиган мактабга бориб учрашув ўтказганлиги ҳақидаги лавҳага кўзим тушди. Болалар кўзидаги қувончни қаранг, устозларнинг ифтихор ва фахр билан айтган сўзларига эътибор беринг. Учрашувдан олдин ўн бола Сирожиддин акамдай бўламан деган бўлса, бу унутилмас ҳаяжонлардан кейин уларнинг сафи юздан ҳам ошишига ишонаман. Чунки ўзбекнинг болалари доимо яхшиликка эргашади, яхшига интилиб яшайди. Яхшининг йўлини берсин, деб дуо қилади.

80-йилларда бир дала шийпонига Мирзакалон Исмоилий, Туроб Тўла, Асқад Мухтор келиб, учрашув ўтказишган. Нақ беш соат суҳбат, мушоира бўлган. Учрашув тугаб, меҳмонларни кузатар чоғда 80 ёшли қария: «Мирзакалон Исмоилийнинг қўлини олмоқчи эдим. «Одамийлик қиссаси»ни невараларим ҳар куни ўқиб беришади», деди. Устоз қучоғини очиб, отахоннинг бағрига сингиб кетди.

Тўғри, ҳозир ҳам жуда кўплаб учрашувлар ўтказилади. Лекин болалар шоирлари ва ёзувчиларининг учрашувлари кўпроқ Тошкент шаҳрига тўғри келса керак. Балки бунинг мен билмаган сабаблари бордир. Нима бўлганда ҳам, болалар ўз шоир ва ёзувчиларини кўриб, мулоқотда бўлиб турсалар, уларнинг тарбиясида муҳим ўрин тутган бўлур эди.

Кўча-кўйда, дарахтлар соясида, сокин жойларда китоб ўқиб ўтирган болаларни кўрсам қувониб кетаман. Улар гўё менга «Алпомиш» достонини ўқиётгандай туюлади.

Ҳамид НОРҚУЛОВ

Маъруф ЖАЛИЛ

Шафқатсиз ўлим таниқли шоир ва таржимон Маъруф Жалилни 68 ёшида орамиздан олиб кетди.

Маъруф Жалил 1936 йили Самарқанд вилоятининг Каттақўрғон туманидаги Пайшанба қишлоғида туғилди. Меҳнат фаолиятини 1958 йили босмахона ишчисига шогирд бўлиб бошлади. Кейинча Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида корректор ва муҳаррир, «Муштум» журналида адабий ходим, «Мулоқот», «Шарқ юлдузи» журналларида бўлим мудири, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида адабий маслаҳатчи, Ўзбекистон радиосида муҳаррир бўлиб ишлади.

Маъруф Жалилнинг илк шеъри 1961 йили республика матбуотида эълон қилинган эди. Шундан кейинги қирқ йилдан кўпроқ қизғин ва сермаҳсул ижодий фаолияти давомида шоирнинг «Мен сизни севардим», «Раҳмат, одамлар», «Сени ўйлаб», «Қўшиқ иштиёқи», «Мен сув ичган дарёлар», «Бахтимга сен борсан» сингари шеърий китоблари ва мақолалар тўпламлари кўп нусхаларда чоп этилди. Шавкатли боболаримиз жасоратини акс эттирган «Соҳибқирон» драматик қиссаси ҳам унинг қаламига мансуб.

Маъруф Жалил Кристофер Марлонинг «Улуғ Темур» шеърий трагедиясини, Явдат Илёсовнинг «Сўғдиёна» тарихий романини, Евгений Евтушенко, Леся Украинка каби шоирларнинг шеърларини ўзбек тилига таржима қилган.

Маъруф Жалил инсон сифатида ғоятда олижаноб фазилатлар соҳиби эди. Шу боис, каттаю кичик уни чин дилдан ҳурмат қиларди.

Маъруф Жалил 1999 йили «Эл-юрт ҳурмати» ордени билан тақдирланган.

Шоир ва моҳир таржимон, садоқатли дўст Маъруф Жалилнинг номи хотирамизда ҳамиша сақланиб қолади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

2005 йил – Сиҳат-саломатлик йили

ҲАММАМИЗГА БОҒЛИҚ

Мамлакатимизда баркамол авлодни вояга етказиш, халқимиз саломатлигини мустаҳкамлаш, соғлом авлод тарбияси йўлида катта ғамхўрлик қилинмоқда. Жисмоний тарбия ва спортнинг оммавийлигини таъминлаш, айниқса, болалар ва ўсмирларни оммавий спортга кенг жалб этиш юзасидан амалга оширилаётган тадбирлар шундан далолатдир. Янги 2005 йилнинг Президентимиз томонидан «Сиҳат-саломатлик йили» деб номланиши эса бу борада янада катта имкониятлар очиши шубҳасиз.

Конституциямизнинг 12 йиллигига бағишланган тантали маросимидаги нутқида Юртбошимиз таъкидлаб ўтганларидек, «Оналик ва болаликни муҳофаза этиш, бугунги тинч, осуда ҳаётимиз ривожига катта хизматлари синггaн муҳтарам нуронийлар, пенсионерларимизнинг соғлом ва мазмунли умр кечиришлари учун зарур шарт-шароит яратиб бериш масаласи диққат-эътиборимиз марказида бўлиши даркор».

Бу кўпчиликнинг кўнглидаги гап бўлди. Оналар ва болалар соғлигини ҳимоя қилиш, бу борада жисмоний тарбия тадбирларига алоҳида эътибор қаратиш бугуннинг талаби. Шўролар даврида жисмоний тарбия тадбирларининг оналар учун муҳимлиги эътибордан четда қолганди. Шу боис, нимжон, «физиологик етилмаган» болалар кўп туғилиб, ўқувчилар орасида ҳам турли хасталиклар кўпайган эди.

Болаларнинг саломатликлари ҳақида қайғуриш фақат ота-онанинг эмас, балки жамиятнинг ҳам бурчидир. Бу нарса ""Сиҳат–саломатлик йили» давлат дастурини шакллантириш борасидаги ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги Президентимиз Фармойишида ҳам ўз аксини топган. Фармойишда белгиланганидек, «Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, она соғлигини мустаҳкамлаш ва соғлом она – соғлом бола мақсадли вазифасини амалга ошириш, республиканинг барча аҳоли пунктлари, энг аввало, қишлоқ аҳолисини «Она ва бола скрининги» дастури билан қамраб олиш борасида бошланган ишларни давом эттириш, барча лойиҳа ва тадбирларни тўла-тўкис ниҳоясига етказиш; ... аҳоли кенг қатламлари орасида физкультура ва спорт билан шуғулланишни авж олдириш, айниқса, болаларни спортга жалб этиш...» ниҳоятда зарурдир.

Бунинг катта зарурат эканлигини тиббиёт ходимлари ҳам дилдилдан эътироф этмоқдалар. Экологик тарбияни кучайтириш, атроф-муҳит муҳофазасини зарур талаблар даражасига кўтариш, тиббий хизмат савиясини тубдан яхшилашга доир масалалар ҳам шундай вазифалар доирасига киради. Шу маънода «Сиҳат-саломатлик йили»да амалга ошириладиган ишларимиз ниҳоятда кўп. Бу жараён барчамизга, ота-оналару маҳалла-кўй, келажак авлод тарбияси зиммасида бўлган мураббийлар ва тиббиёт ходимларига бевосита боғлиқ бўлиб, бу вазифани умумхалқ ҳаракати даражасида идрок этган тақдиримиздагина зарур амалий натижаларга эришиш мумкин, деб ўйлайман.

Ф. НАСРИДДИНОВ,
мураббий

Ёднома

УСТОЗ МЕҲРИ

Талабалик давримизда "профессор", "фан доктори" деган илмий унвонлар игна билан қудуқ қазиш натижасида эришиладиган мартабадек туюларди. Аслида ҳам шундай. 1978 йили ҳозирги Миллий университетимиз талабаларининг анъанавий илмий конференциясида чиқиш учун "Алпомиш" достонида конфликт" мавзуида маъруза тайёрлаётганимда буни чуқур ҳис этганман. Ўшанда устозим Муҳаммаднодир Саидов "Яхши меҳнат қилибсан, ҳаракат қилсанг олим бўласан", дея рағбатлантирган эдилар.

... Баҳорда пахса девор, қуруқ лўмбоздан иборат уйимизнинг томи тиззабўйи майса, лолақизғалдоқ-чучмомаларга бурканиб, чоратрофдаги гулга бурканган мевали дарахтлар, атиргулу экинзорлар орасида каттакон гулдастадек, узоқ-узоқлардан ҳам кўринарди. Аммо қаҳратон қишда эса оппоқ қор билан бурканган яланғоч дарахтлар чилланинг бурун-қулоқларни тишлайдиган совуғида сизга ялиниб, умидвор бўлиб қараётгандек туюларди. Шундай чоғлар иссиққина сандал кўрпасини ёқамгача тортиб, Маҳмуд амакимнинг сеҳрли эртакларига қулоқ тутардим.

Шамол қор парчаларини бўралатиб олиб келиб айвонимиз ойнасига урар, эшик ва ойна тирқишларидан кираётган совуқ шамол муз каби тиллари билан чимчилар, унинг увиллаши эса, айниқса кечқурун, эртак қаҳрамонларининг жасорат майдонларини эсга соларди...

Эртак, достонга меҳр айнан ўша тўрт-беш яшар пайтларимда пайдо бўлган десам, янглишмайман...

Устознинг даъвати, айнан ўша болаликдаги ҳисларимни жунбушга келтиргандек бўлди. Нодирхон аканинг дарсларини худди ёқимли бир эртак, ширин бир қўшиқ каби тинглаб, қандай тугаб қолганини ҳам сезмай қолар эдик. Юртимизда Муҳаммаднодир Саидов ва унинг шогирдлари "Фольклор-диалектологик экспедициялар" билан бормаган бирор овул, бирор қишлоқ йўқ десам, асло муболаға бўлмайди. Шунинг учун ҳам у кишининг дарслари, айниқса, фолклор материалларга бой бўларди...

Нодирхон аканинг уммонларга тенг меҳри, қалби бор эди. У зот доимо кечиримли, шогирдларига нисбатан бир вақтнинг ўзида ҳам қаттиққўл, ҳам меҳрибон эдилар. Аммо мен бир нарсани сезганман, домла қўлларига тушган бўш, хом ишларнинг муаллифларини ҳеч аяб ўтирмасдилар. Бундай ҳолларда ўшаларга сичқоннинг ини минг танга бўлиб кетарди. Чунки устоз илмдаги ҳалоллик, ақл, меҳнат, мардликни ниҳоятда севар ва ҳурмат қилар эдилар.

Фолклоршунослар орасида "Домла кам ёзардилар!" деган гап юрарди. Бўлса бордир, аммо Муҳаммаднодир Саидов Ҳоди Зарифдек устознинг севимли шогирдларидан эдилар. У кишининг "Малика айёр" достонининг бадиий хусусиятлари" мавзуидаги номзодлик ва "Ўзбек достончилигида бадиий маҳорат масалалари" мавзуидаги докторлик ишлари, Фозил шоир ҳаёти ва ижодига бағишланган илмий монография ва рисолалари бугунги кунда ҳам ўз қадр-қимматини йўқотган эмас.

Ўзбек фолклоршунослари ичида Муҳаммаднодир Саидовдек кўп шогирд чиқарган олимлар бармоқ билан санарли даражада оз. У кишининг шогирдларини Қорақалпоғистону Қўнғиротдан, Бойсуну Шерободдан, Самарқанду Бухоро, Андижон, Фарғона, Наманган... қўйингки, республикамизнинг она тили ва адабиёт ўқитувчиси бор бўлган ҳар бир мактабидан топасиз. Аминманки, уларнинг ҳаммалари устозни илиқ, самимий сўзлар билан хотирлайдилар.

Устоз учун шунинг ўзи бахт эмасми?!

Муҳаммаднодир Саидов шогирдларининг фолклоршунос-диалектологик экспедицияларида тўплаган

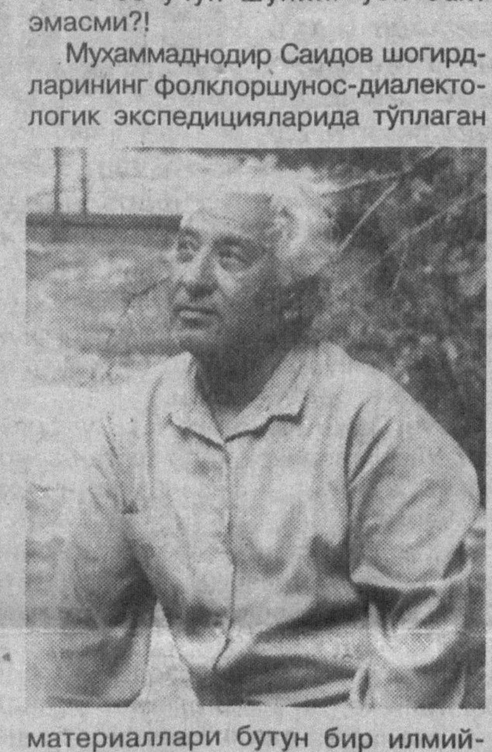

материаллари бутун бир илмий-текшириш институти ходимлари учун бир неча йилларга етгулик манба бўлиши мумкин эди. Афсуски, уларнинг бир қисмигина фолклор архивлари, фондларига олинган...

Тоғларга яқинлашганингиз сари улар янада улуғворлик, янада буюклик касб этиб, сеҳрли бир тароват билан ўзига чорлайди. Чўққига чиққанингизда эса бир муродга етгандек, бир орзу, бир ҳавас ушалгандек қувонасиз, руҳингиз кўтарилади. Чор атроф янада гўзалроқ, янада мафтункор кўриниб, яшаш иштиёқини уйғотади.

Устоз Муҳаммаднодир Саидов ҳам, менинг назаримда, шундай буюк инсон эдилар. У кишидан мен ҳаётга, одамларга, севган ишимга меҳр қўйишни ўргандим. Ва бу табиатимдан ҳалигача озор чеккан эмасман...

Т.ҲАЙДАРОВ,
филология фанлари номзоди

«Ўзбек тили ва адабиёти» журналининг 2004 йил 5-сони нашрдан чиқди.

Журналларни варақлаганда

Журналнинг мазкур сони ЎзФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институтининг 70 йиллик юбилейига бағишланган туркум мақолалар билан очилади. «Адабиётшунослик» рукнида берилган таниқли олимлар Наим Каримовнинг «Муҳаммад Юсуф ва ҳозирги ўзбек шеърияти», Нўъмон Раҳимжоновнинг «Муҳаммад Юсуф лирикасида фолклор анъаналари ва бадиий образлар индивидуаллиги» мақолаларида яқинда таваллудининг 50 йиллиги нишонланган севимли шоир Муҳаммад Юсуф ижоди ўзининг илмий талқинини топган. Мирзааҳмад Олимовнинг «Ўзбек адабиётшунослигида пафос категориясининг ўрганилиш тарихига бир назар» ва Ш.Аҳмедованинг «Ўзбек адабий танқидчилигининг жанрий таркиби ҳақида» мақолалари мавзуга ўзига хос ёндашилгани билан алоҳида ажралиб туради.

«Тилшунослик» рукнидаги академиклар А.Ҳожиевнинг «Тил қурилишининг асосий бирликлари юзасидан мулоҳазалар» ҳамда А.Муҳаммаджоновнинг «Калобод», «Калковуз», «Калос», «Миёнкол» гидронимлари ва «кал», «кол», «колот» субстратлари ҳақида»ги мақолалари ўзбек тилшунослигининг долзарб муаммоларига бағишланган.

Бундан ташқари, «Илмий ахборот» рукнидан ўрин олган Р.Орзибековнинг «Адабий тур ва жанрлар генеологиясини ўрганишга доир муҳим манба», К.Муллахўжаеванинг «Навоийнинг наът ғазалларида Меърож талқини», Б.Муҳиддинованинг «Васлий Самарқандийнинг форсий шеърияти», А.Хоновнинг «Адабий ўхшашлик ва ўзига хослик», К.Очиловнинг «Суннат тўйининг халқ оғзаки ижодида тасвирланишига доир», И.Йўлдошевнинг «Битик» термини этимологияси, Ў.Лафасовнинг «Абдулла Қодирий романларидаги иқтисодий-хўжалик атамалари», С.Саидов, Х.Саидов, М.Алимоваларнинг «Инглиз тилидан ўзбек тилига ўзлашган сўзлардаги фонетик ўзгаришлар» мақолаларида ҳам адабиётшунослик ва тилшуносликнинг ҳозирги кундаги долзарб муаммолари ёритилган. «Мерос» рукнида эса «Олтин ёруқ» ёзма ёдгорлигининг давоми берилган.

«Ўзбек тили ва адабиёти» журнали янги йилда ҳам ўз анъаналарига содиқ қолиб, тилшунослик ва адабиётшуносликнинг муҳим масалаларига оид тадқиқот, мақола ва ахборотлар билан ўқувчиларни таништириб боради. Жумладан. Яссавий, Навоий, Бобур ҳаёти ва ижодининг очилмаган қирралари, атоқли адиб Ойбек таваллудининг 100 йиллигига бағишланган мақолаларни эълон қилиш режалаштирилган.

Ўзбек тилшунослиги ва адабиётшунослиги масалаларини кенг ёритувчи мамлакатимиздаги ягона илмий-академик йўналишдаги журнал — «Ўзбек тили ва адабиёти» орқали тилшунослигимиз ва адабиётшунослигимиз янгиликлари, бу фанлардаги энг сўнгги изланишлар натижалари, муҳим ва долзарб муаммолар, мумтоз меросимизнинг эълон қилинмаган намуналаридан биринчилар қатори баҳраманд бўлай десангиз, 2005 йил учун журналга обуна бўлишга шошилинг!

Журнал учун обуна республикамиздаги барча алоқа бўлимларида қабул қилинади.

Журнал индекси — 893

Мулоҳаза учун мавзу

"ЎСМА" БИЛАН "ЎСМА"НИНГ ФАРҚИ

ёхуд икки хил "ў" товуши ҳақида мулоҳазалар

Ўн икки — ўн беш йилдирки, бу мавзу менга тинчлик бермайди. Гоҳида унутгандай бўламан-у, бироз ўтгач, яна хаёлларимни чулғаб олади. Боз устига, ўзинг қурувчи бўлсанг, нима қилардинг тилга «тил» теккизиб, тешангни кўтариб, ғиштингни териб юравермайсанми, дегувчилар чиқиб қолсачи, дея ўйлайман. Ҳатто бир неча марта қоғоз қоралаб, алоқа қутисига ташладим-у, бироз фурсат ўтгач, алоқа бўлимидан конвертларни қайтариб олган вақтларим бўлди. Бу гал ҳамма мулоҳазаларни йиғиштирдим-да, бири иккинчисига зид бўлган фикрларимни жамлаб, ушбуларни Сиз азизларнинг ҳукмингизга ҳавола қилишни лозим топдим.

Маълумки, мамлакатимиз ҳали мустақилликка эришмасдан илгариёқ, Президентимиз Ислом Каримов шижоати ва матонати, узоқни кўра билиши туфайли она тилимиз мавқеини кўтариб, унга давлат тили мақоми бериш тўғрисидаги фармонга имзо чекди. Бу мамлакатимизнинг мустақил давлат деб эълон қилиниши учун биринчи омиллардан эканлиги шубҳасиз.

Она тилимизга давлат тили мақоми берилгани унинг софлиги, бойиши, жозибадорлиги ортишида ижобий аҳамият касб этмоқда. Бу, ўз навбатида, она тилимизнинг жаҳон тиллари қатори тенглар ичида тенг бўлиб, ўз ўрни, мавқеи, шарафини топмоғи учун ҳар биримизга баб-баробар масъулият ҳиссини юклайди.

Менга «тинчлик» бермай келаётган мавзуга келсак, маълумки, бизнинг алифбомизда ў ҳарфи бўлиб, у қатор миллатлар тилида қўлланмайди ёки қўлланса-да бошқачароқ талаффузда ифода этилади. Бизнинг тилимизда қўлланадиган ў ўзига хослиги, ифода ва талаффузда фақат бизнинг миллий тилимизгагина тааллуқлилиги билан ажралиб туради.

Таъкидлаш керакки, ў ҳарфи она тилимизда икки хил товуш билан талаффуз этилади. Буни мутахассислар ҳам эътироф этишади. Лекин бунга етарли аҳамият бермай келаяпмиз. Мисол тариқасида бир неча сўзни аниқ талаффузда айтиб кўрайлик: *ўрик, ўпка, ўлка, кўклам, кўркам, кўза, кўча, ўнгармоқ, ўзгармоқ, ўжар, ўлжа, кўприк, кўппак* каби... Ёки қуйидаги сўзлар талаффузига эътибор беринг: *ўрмон, кўрғон, кўра, кўтон, ғўра, ғўза, ўғи, ўқ-дори, ўчоқ, ўроқ, сўроқ, ўтлоқ, зўр, зўравон.*

Маълумки, бу сўзлар талаффузда бир-биридан кескин фарқ қилади. Юқорида келтирилган мисоллар фарқини янада аниқроқ ажратиш учун бир неча шаклдош сўзларга диққат қилайлик:

Ўт (олов), ўт (ўсимлик), ўт (буйруқ феъли), ўт (ўт пуфаги).

Ўсма — бу набобот, барглари қўл билан қисилиб, ҳосил бўлган шарбатини қизлар, аёллар қошларига сурадиган ўсимлик. Ўсма (буйруқ феъли), ўсма (инсон ёки ҳайвон танасида пайдо бўладиган шиш).

Маълумки, бу икки товушнинг функционал ҳолати қуйидагича.

Ў товуши — пастки ва устки лабнинг бироз олдинга чўзилиб, ингичка нов шаклига келиши, ўша нов орқали ҳавонинг оғиз бўшлиғидан ташқарига кучсиз ҳайдалишидан ҳосил бўлади. Тил эса ҳар икки танглай ўртасида «чўзинчоқ» ҳолда муаллақ тургандай бўлади. Бу ҳол *ўсимлик, кўкрак, ўсмир, пўкак, кўпкари* каби сўзлар талаффузида яққол сезилади.

Кейинги ў товуши эса ҳар икки лабнинг унчалик «чўзинчоқ» ҳолатга келмай «йўғонроқ» нов шаклини олиши, пастки жағимизнинг актив иштироки, тилнинг пастки танглайга «ёпишиши» ва ҳавонинг оғиз бўшлиғидан «бўралаб» ҳайдалишидан ҳосил бўлади.

Фикримиз тасдиғи учун *ўроқ билан ўт ўриб кел, полизни ўтоқдан чиқардик, ўчоққа ўтин қала* каби сўзларни аниқ талаффуз билан айтиб кўрайлик. Яна бир мисол:

Бўз — ҳудуд (Бўз тумани, Андижон вилояти) ва тупроқнинг қумлилик ва шўрланиш даражаси юқори бўлган структураси — типи.

Бўз — қадимда уй дастгоҳларида тўқилган газлама тури ва ҳозирда ҳам тўқимачилик саноатида газламанинг оҳорланмаган, гул босилмаган ҳолдагиси.

Ўриш — ғалла, хашак йиғиштириш. Ўриш — бу ҳам тўқимачилик саноатида тўқиладиган газламанинг узунаси бўйлаб териладиган ип (Гапнинг ўриш арқоғи бор, деган масални эсланг).

Бўй — савлат, тик қомат. Бўй — хушҳид, хушбўйлик.

Тўла — идиш ёки омборнинг маҳсулот билан бандлилик белгиси. Тўла — исм, тўла — қарз ёки солиқни тўламоқ.

Ўрам — қопламоқ, ўранмоқ, ниқобланмоқ. Ўрам — ҳудуд (маҳалла), ўрам — таом тури.

Бўл —буйруқ феъли, бўл — бирор нарсани майдаламоқ...

Бу товушлар бир-биридан кескин фарқланишини биламиз. Лекин ҳамма гап шундаки сўзлар талаффузини жойига қўямиз-у, уларнинг алоҳида белгилар билан ифодаланиши зарурлигига етарли эътибор бермаймиз.

Мамлакатимиз ҳозиргидек ривожланиб бораверса, демакки, она тилимиз жаҳон ҳамжамияти ўртасида обрўси кўтарилиб, нуфузи янада юксала боради. Она тилимизни ўрганишга интилиш ўз-ўзидан кучаяди. Айниқса, ўз сармояларини йилдан-йилга ошириб бораётган ва янгидан сармоя киритмоқчи бўлганлар учун тилимизни ўрганиш зарурати ошиб бормоқда. Улар тилимизни мукаммал ўрганишлари, ундаги сўзларни тўғри талаффуз этишлари учун ҳам тилдаги ҳар бир товуш ўз белгисига эга бўлиши керак.

Шу соҳанинг мутасадди муассасалари, мутахассислари ва кенг жамоатчилик бу борада ўз муносабатларини билдирадилар, деган умиддамиз.

Абдунаби АБДУҲАЛИМОВ
Андижон вилояти
Шаҳрихон тумани

Хосият БОБОМУРОДОВА

ВАСЛИГА ИНТИЛИБ ОЧИЛГАН ГУЛЛАР...

Дардимни ёргали тоғларга борсам,
Кўзларининг ёши чашмалар бўлди.
Қочиб саҳроларга кўнглимни ёрсам,
Мендан ҳам баттарроқ ташналар бўлди.

Минг йиллик чинорлар ҳам ожиз экан,
Бир куйда хазонга айланиб қолди.
Гул ҳам гул ҳолига санчдию тикан,
Қадди тикларига бойланиб қолди.

Денгизлар бошини силаш ўрнига,
Тўлғониб, сел бўлиб, қутуриб кетди.
Ҳатто тошлар бардош тилаш ўрнига,
Хаёлга ғарқ бўлиб, мени унутди.

Ғамгинни ўзгалар кўтаролмаскан,
Узун тунлар танҳо ютаяпман қон.
Фақат сиз баридан кучли экансиз,
Наҳотки қайтмайсиз, энди онажон?

* * *

Ош берсак олдилар, бош берсак олди,
Буюмми, кийимми этмадилар рад.
Ҳатто ҳазиллашиб тош берсак олди,
Олган ҳам, берган ҳам бўлдилар хурсанд.

Берган Худога ҳам ёқибди, дея
Нима берган бўлсак олишдилар жим.
Ёлғизлик дардига куя ва куя,
Кўнглимизни берсак олмади ҳеч ким...

* * *

Гавҳарга

Муҳаббат бор, кўп бошдан ўтган,
Биламан, кул бўлган сарбонларини.
Айрилиқ селлари оқизиб кетган,
Саҳро кезган узун карвонларини.

Биламан, ишққа дуч келса кўнгиллар,
Кузда ҳам баҳорга айланганини.
Васлига интилиб очилган гуллар,
Отларнинг думига бойланганини.

Биламан, севсалар чўл, биёбон ҳам,
Боғи Эрам каби туюлмоғини.
Бахт ҳам ёлғизликда ичилгани дам,
Кўзлардан ёш каби қуюлмоғини.

Ишқ бўлса жасорат, қудрат, сеҳр бор,
Узатса қўллари етади ойга.
Мен билмасман, айтинг-чи, Гавҳар,
Вафо ҳам борми-кан севги бор жойда.

САМАРҚАНД НОНИ

Чапати, қотирма, патир, оби нон,
Нонларнинг хили кўп, шукр, дўсти жон,
Ва лекин жаҳонга кундайин аён:
Нонларнинг шоҳидир Самарқанд нони.

Осмоннинг четига йўли етса ҳам,
Довруғи фалакни тутиб кетса ҳам,
Дилнинг четида бир армон, бир ғам,
Шоҳларнинг оҳидир Самарқанд нони.

Ёт ҳавою, тупроқ, сувни қўшмайди,
Ҳарна қилинг, ўзга юртда пишмайди.
Ойдур ул, осмондан ерга тушмайди,
Кўкларнинг моҳидир Самарқанд нони.

Ким йўлдан адашса йўлга солади,
Очларни ўлимдан тортиб олади,
Умр сўнгигача бирга қолади,
Ҳаётнинг роҳидир Самарқанд нони.

Совуққа, алдовга кўнмайди сира,
Самандар мисоли ёнмайди сира.
Бир еган таъмига қонмайди сира,
Тенги йўқ доҳидир Самарқанд нони.

Дил тафти ва олов бирла қоришар,
Ҳалол меҳнат билан юзи ёришар,
Излаб уни Самарқандга боришар,
Нонларнинг шоҳидир Самарқанд нони.

* * *

Ҳабиб САЪДУЛЛОГА

Дил деган бир дардга табиб керакдур
Юракни дорларга туттали келдик
Бизларга чин дўсту ҳабиб керакдур
Шоир, кўчангиздан ўтгали келдик.

Наманган кўчасин тор деб йиғладик,
Машрабнинг бошида дор деб йиғладик,
Чўққилари оппоқ қор деб йиғладик,
Бугун, кўчангиздан ўтгали келдик.

Бировлар намакка кон деб айтарлар
Гул билан киргайдир жон деб айтарлар
Дўст бўлсанг қўшилиб ён деб айтарлар —
Шоир, кўчангиздан ўтгали келдик.

Шоирлик тутаган бир бағир экан,
Лойиқ сўз топмоқлик кўп оғир экан,
Бобурнинг илкида талх чоғир экан —
Шоир, кўчангиздан ўтгали келдик.

Ёзиб турса Ҳабиб деган Мажнуни,
Хониш қилса булбул Камолиддини,
Гўзал бўлар экан бу даҳри дуни,
Шоир, кўчангиздан ўтгали келдик.

Бизни бир-бир ташлаб кетади бу йўл,
Ҳар шоир дилидан ўтади бу йўл,
Эҳтимол, жаннатга элтади бу йўл,
Шоир, кўчангиздан ўтгали келдик.

Шоди ОТАМУРОД

ДАРЁДАЙ ШОВУЛЛАБ ОҚАЙИН СИЗДА...

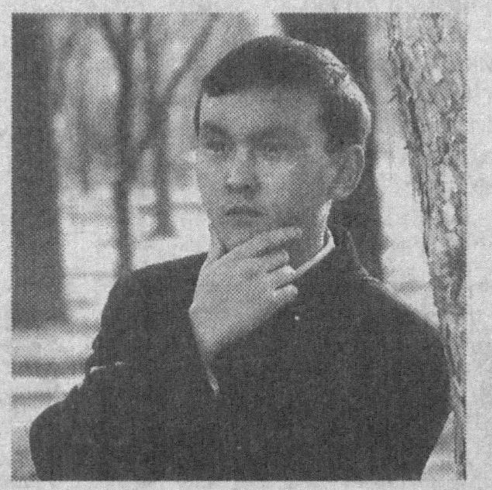

ИЗҲОР

Айлангани яхши ўз ўқида ер,
Қўнгани яхшидир булбулнинг гулга.
Юзингиздан бир бор бўса олай деб,
Ёмонми лабларим айланса кулга.

Дунёда ҳар нененг жуфти бор экан,
Кўзимнинг кўзимга боғлиқлиги бор.
Нега мен ҳар тунда сизни ўйласам,
Ўзганимас,
Мени туш кўрасиз, ёр.

Оқ-қора ёнма-ён бўлмоғи керак,
Шодликка елкадош эрур бу ғусса.
Сизга кўз қисгандим...
Энди тушунгум
Акангизнинг ўғли менга кўз қисса...

Маънога эгадир ҳар бир ҳаракат,
Лекин эмасдирман бир ичи қора.
Қаламим бекорга тумшуғин тираб
Оқ қоғоз юзини этмас ҳеч қора.

Мени тинч қўймайди туйғулар ҳеч ҳам,
Сизни деб нимадир ёзганим-ёзган.
Шунданми хокисор юрагингизда
Ўзимга-ўзим чоҳ қазганим-қазган.

* * *

Дарёдай шовуллаб оқайин сизда,
Мендан кечмоқ бўлса,
Майли, кечсинлар.
Қадаҳ келтирайми...
Қайноқ қалбимни
Кимга ичирасиз,
Майли, ичсинлар.

Ўйим тугамайди:
Шоди ким ўзи,
Нега шеър айтишга қўйибди кўнгил.
Қўшиқ куйлай десам овозим дағал,
Сайраб юборгали эмасман булбул.

Сиз ҳам гул эмассиз.
Ўқимсиз,
Гулим,
Ўз ўқи гирдида айланган ерман.
«Севаман» сўзи бу —
Куёшим эрур,
Ҳар тонгда мен сизни севаман дерман.
Ҳар тонгда мен сизга дерман:
Севаман!

* * *

Кечир,
Дарёгинам,
Тинчингни буздим,
Қалбингга чўкибди мен отган тошлар.
Тилак бажо айлаб, бағрингда сузган
Тилло ой тўкибди аччиқ кўзёшлар.

Хайр,
Дарёгинам,
Тонг отди, борай...
Ўчмассан, ўчмассан энди ёдимдан.
Ўзимдан-ўзим мен қасд олай, майли,
Фақат юлдузларни отма ортимдан.

КЎЗИНГ — ДЕНГИЗ

Боғингдан гул узаётиб мен,
Боғланибман сенга лойиқдай.
Кўзларингда сузаётиб мен,
Тўнкарилдим шаффоф қайиқдай.

Кўнглим чўкиб кетаверди жим,
Мовий денгиз тортди қаърига.
Қўл силтадим — хайрлашмадим,
Қўл силтадим бари-барига.

Мана, энди дилимда қайғу,
Керак эмас, юпатмагил, гул.
Ёв лагани бол эмас — оғу,
Овлагани балиқмас, кўнгил

Ушлаб бўлмас силлиқ думидан,
Сени алдар ўзга «лойиқ»лар.
Гар шам ёнса денгиз тубида,
Парвонаси бўлар балиқлар...

Муҳаббат ҲАМИДОВА

ОДАМНИНГ ЎРНИ

ҲИКОЯ

Чол қишлоқ чеккасидаги чоғроққина ҳовлида ёлғиз кампири билан яшарди. Бувимнинг айтишича, улар қишлоғимизга "мусофир" экан. Лекин қачон ва қаердан келиб қолишгани ҳанузгача менга қоронғу. Ҳар ҳолда, эсимни таниганимдан буён улар шу ерда эди.

Тундлигиданми ёки тўй-ҳашамларга кам аралашганиданми, чол одамлар назаридан четда қолганди. Уйларида бирон — бир маърака қилинганини эслолмайман. Чолнинг тўйи ҳам, фарзанди, ошна-оғайниси ҳам ўз чорбоғи эди. Негаки бу боғ кичкина "жаннат" эди. Боғда эртапишар гилосдан тортиб, мазаси болни доғда қолдирадиган зарғалдоқ шафтоли-ю қримнинг тил ёрар олмаси, ноёб қора анжир, таъмини кўпчилик унутиб юборган нашватигача пишиб ётар, бу ерга мазахўрак чуғурчуқлар каби биз ҳам кеч кузгача парвона бўлардик.

Кампир чолнинг бутунлай тескариси: серҳаракат, жиккаккина, раҳмдил аёл эди. Бу аёлни бутун маҳалла яхши кўрарди, чунки у одамлар орасида табиблиги билан анчагина машҳур эди-да. Қайси ўсимлик қандай дардга даво эканлигини яхши биларди...

Бир марта, етти ёшларда бўлсам керак, чечак билан қаттиқ оғридим, ҳатто кўзим юмилиб қолди. Ойим йиғлаб бориб, шу кампирни бошлаб чиқдилар.

— Вой, ўзимнинг полвон боламку бу. Мен атайлаб бир қултум сув олиб келдим, шуни ичса Алпомишдай бўлиб кетади, кўзи кундузи юлдузни кўрадиган бўлади.

Мен кампир оғзимга қуйган сувни ичиб юбордиму, аччиқлиги алам қилиб, йиғладим, кампирни сўкдим. Лекин кечга бориб иссиғим тушди, кўзим ҳам очилди. Кейин билсам, у менга чувалчангни эзиб ичирган экан.

Кампир бизни боғида, дарахт тепасида кўрса ҳам кўрмаганга солар, чолининг шарпасини сезган заҳоти "чуғурчуқлар"ни ҳайдаб, бизни огоҳлантирарди. У чуғурчуқларни койиши билан биз дарахтдан тушиб, ура қочардик. Бир гал қизиқ бўлганди. Акром, Ислом, Икром, Одилжон молларимизни сояга солгач, Толариқда маза қилиб чўмилдик. Толариқ — қишлоғимиз этагидан ўтадиган каттагина сой. Сойнинг ҳар иккала қирғоғидаги азамат қоратоллар сувга тангадек офтоб туширмайди. Сув ҳатто қоқ тушда ҳам муздай бўлади. Балки шунинг учун сойни "Толариқ" деб аташгандир. Толариқнинг чап қирғоғи "Чангал ота" мозори билан туташиб кетган. Мозорга кираверишда, шундай сой бўйида икки хонали масжид жойлашган. Масжид атрофи гир айлана боғ. Ҳар куни боғда куймаланиб, гоҳ дарахтларни бутаб, гоҳ ўт ўриб юрадиган масжид қоровули, гўрков Қурол амаки овқатлангани уйга кетганми ёки иссиқдан қочиб ичкарида ухлаб ётибдими, кўринмади. Масжид саҳнига соя солиб турган ишкомдаги кишмишлар қоп-қорайиб пишган. Мозор ҳақида ҳар хил ваҳимали гапларни эшитганимиздан, қорнимиз ўлгудай оч бўлишига қарамай, у томонга ўтишга юрагимиз бетламайди.

— Яхшиси уйга кетамиз. Шундоқ буғдойзорни кесиб ўтсак, Жумавой чолнинг боғидан чиқамиз. Ялтироқ ўриги шиғил пишиб ётибди, - деди Икром.

Йўлга тушдик. Офтоб нақ пешонадан олов сочади. Дала ўртасидаги баҳорда каллакланган тутларнинг янги чиққан новдалари ерга соя ташлашга ожиз. Буғдойзорнинг дони ўрилиб, сомони йиғиштирилиб, ўрни ёқиб юборилган. Гир атрофимиздаги замин қоп-қорайиб дилга ғашлик солади. Қилт этган шабада йўқ. Бир ёқда қорнимиз очиб, ичларимиз қулдирайди, томоғимиз ташналикдан қурийди. Оёғимни аранг судраб босаётганим учун йўл унмайди. Бироримизнинг гапиргимиз келмайди. Ҳамма тезроқ ўзига оҳанрабодай чорлаётган Жумавой чолнинг боғига етиб олишни ўйлайди.

Ниҳоят, боғ этагидаги омонатгина пахса девор қаршисидамиз. Девор мол-ҳол кириб кетмаслиги учун номигагина қўққайтириб қўйилган. Белдан келади, бир сакраб, ошиб ўтса бўлади.

— Вуй, анавуёққа қаранглар, - пичирлади Исмоил, - чол-кампир қиш бўйи олма қоқи шимади шекилли. Ўша ёққа ўгирилдик. Девор четидаги супа устига тўшалган бўйрага олма, помидор қоқи ёйиб қўйишибди. Оғзимнинг суви қочди.

— Қишни кутиб ўтиришга вақтим йўқ, мен уни ҳозироқ еб қўя қоламан, - деворга тирмашди Одил.

Кўз очиб юмгунча супа олдида пайдо бўлдик. Олмани уч-тўрт кун олдин ёйишган шекилли, туппа-тузук қоқига айланибди. Аммо, помидор эндигина сўлий бошлаган, мазаси кўнгилни айнитади.

Боғ ичи жимжит. Бояги дўзах азобидан сўнг бу ердаги салқинлик, жамбил-райҳонларнинг хуш бўйидан кўнглим яйрадими, танам бўшашиб, супа четига секин ўтириб олдим. Аллақаердан сувнинг шилдираши эшитилди...

— Ўлдик, чол анжирларига сув қуйган экан, ҳозир келиб қолади, - ваҳима қилди Исмоил. Аммо, ҳеч ким унинг гапига парво қилмади. Чунки Икром ҳам, Одил ҳам, Акром ҳам аллақачон дарахт тепасига чиқиб олишганди. Мен эса шу ерда ухлашга тайёр эдим.

Шу дам узоқдан кампирнинг "чуғурчуқлар"ни ҳайдагани эшитилди. Мен "атас" дедиму, бир сиқим олма қоқини чангаллаганча қочиб қолдим. Болалар ҳам дарахтдан гуп-гуп ташлаб, орқамдан югуришди. Аммо, бақалоқ Акром улгуролмади. У кўзини чирт юмганича жойида тураверди.

— Ҳа, қўлга тушдингми, қуён,- жаҳл билан унга яқинлашди чол. Шу чоғ, етиб келган кампир жонига оро кирди.

— Акромжон, бўлди болам, барака топ. Буёғини буванг иккаламиз йиғиштириб оламиз, - Акромга кўзини қисди кампир, кейин чолига юзланди, - Акромжонни ўртоқлари билан ёрдамга чақиргандим. Аммо ўртоқларининг вақти йўқ экан. Бир ўзи бўлса ҳам келаверибди, барака топгур. Анави қирмизи олмангиз ўлгур тўкилиб кетаяпти, ўзиям бошини еб солган экан. Мен тепага чиқолмасам, шу бола билан икки челак териб, қоқи қилиб қўйдик, - деб Акромнинг қўлига тўртта олма тутқазди.

— Ҳамма айб сен валатида, ўғлингнинг ҳам доим ёнига тушардинг, мана юз ўгириб кетди, - чол шундай деб кампирига ўдағайлаётганида Акром жўнаворибди.

Дарҳақиқат, у жуда қаттиққўл бўлиб, бирор марта ҳам кулганини кўрмаганмиз. У ҳам кампирдек миқти, ўрта бўй, кичик кўзлари атрофга зийрак боқадиган, ёзда ҳам тўн кийиб, этакларини қийиғига қайтариб қўядиган серсоқол чол эди. Қулоғига эса ҳамиша райҳон қистириб юрарди. Менинг ўша райҳонга ҳам раҳмим келар, назаримда бечора қалтираб кетаётгандай туюлаверарди. Балки чол ҳамиша ҳам тунд юрмагандир. Бироқ ҳар гал уни эслаганимда кўз олдимда шу қиёфада гавдаланади.

— Ҳой тирранча, тишингда данак чақма, кемшик бўлиб қоласан.

— Нега дарахтга осиласан. Кўйлагингни йиртдинг-ку, дармоняд!

— Ўқ теккан қарғадай намунча қағилладинг, қулоқни тешвордингку!

— Тупроқ кечмасанг-чи, шўрлик оёқ Худога нима ёзибди?

— Машина йўлга тош ташлама бетамиз, ғилдиракка тегса қайтиб ўзингга сапчийди!

— Тепишга бошқа нарса қуриб кетганми, нега папкани тепасан, китоб увол-ку! - каби дағдаға ва пўписаларини деярли ҳар куни эшитавериб, ёдлаб олгандик. Бу гаплар жаҳлимизни чиқариб, ўчакиштирар, атайлаб чолнинг жиғига тегадиган ишлар қилардик.

Маҳалла болалари уни орқадан "Жумавой харҳаша", деб чақирардик. Нега "мағзава" деганимизни ҳанузгача ҳам тушунмайман. Балки, ҳадеб бир хил танбеҳ беравергани учундир. Аслида бу дўқ-пўписалар замирида бизга нисбатан оталарча меҳр, ардоқ борлигига болалик шууримиз етмаган экан. Чолнинг уйидан сал берида қишлоқ дорихонаси, болалар боғчаси жойлашганди. Бинолар арофидаги дов-дарахтларни, боғча ҳовлисидаги токларни ҳам шу чол эккан, дейишарди.

Ҳар тонг мактабга ўтаётганимда у боғча атрофини супураётган ёки қўлидаги ток қайчиси билан ҳали гулзор, ҳали ишком орасида ғимирлаб юрган бўларди. Балки, ана шу ишлар билан ўралашиб тенгқурлари билан гурунглашолмас, чойхонага эса ҳеч қачон кирмасди. Ҳар замонда кампири дамлаб чиққан япалоқ чойнакдаги чойни шопириб-шопириб ичиб, бўйнига ташланган қийиғига юз кўзларидаги терни артаётганига кўзим тушарди. Назаримда, унинг иши ҳамиша қистов эди.

Кўклам пайтлари. Ҳозиргина дадамга кавлатиб олган нок ва чинор кўчатларини кўтариб мактабга кетаётгандим, чол тўхтатиб қолди. Бу гал у қўлимга қараб туриб: "Баракалла, болам, яхши ўйлабсан, буларни мактабга олиб боряпсанми?" , - деб сўради. Ундан биринчи марта ширин сўз эшитаётганим учун анграйиб қолдим.

— Дарахт эккан одам ўз умрига умр қўшади, - давом этди у, - хўп десанг, чинорингни мана бу ерга ўтқазсак, а лаббай? Йўл усти, икки-уч йилда бинойидай ўсиб, атрофига соя ташлаб қолади. Нокни, майли, мактаб боғига экавер. Фақат нишонасини менга олиб келасан, келишдикми?

Мен иккиланиб қолдим. Ахир ўқитувчимиз икки тупдан кўчат келтиришни буюргандилар-да... Кетворай десам...

Чол ўйланиб қолганимни кўрди-да, белидан носқовоғини олиб, тилининг тагига нос ташлади. Кейин мени қўли билан ўтиришга ишора қилиб, соқовланиб гап бошлади: — Мен сенга бир ҳикоят айтиб бераман. Бир киши саҳрода адашиб қолибди. Жазирама иссиқ, ташналик тинкасини қуритибди. У ҳаётдан умидини узиб, олисга, юрти томонга термулибди. Шу чоқ кўзи узоқда — атрофга қуюқ соя ташлаб турган дарахтга тушибди. Тўсатдан оёқларига жон кириб, томирларига қон югурибди. Аллақандай куч уни ўша дарахт томон етаклабди. Бир амаллаб у ерга етиб борибди. Салқин шабадада роҳатланиб, ташналигини ҳам унутибди. Мудраган кўйи қушлар чуғурига қулоқ тутибди. Қушлар яланг "Дарахт экканга раҳмат, дарахт экканга раҳмат" - деб сайраётганмиш. Кишининг хаёлидан ҳам шу гаплар ўтиб турган экан-ку, лекин қушларнинг бу олқиши унинг ҳасадини қўзғабди. Шу чоққача бирор яхши иш қилмадим, на бир туп дарахт экдим, на бировга хайр-эҳсон бердим. Мана шу дарахт бўлмаганида қумлар орасида беному нишон йўқ бўлиб кетаверардим. Энди дарахт экишга кеч, яхшиси уни эккан одамни топиб сотиб оламан, токи дарахт менинг номимга қолсин. Ана шунда паррандаю даррандалар мени дуо қиладиган бўлади.

У шу ниятда йўлга тушибди. Алқисса, сўраб-суриштириб дарахт эккан одамни топибди. У қариб, мункиллаб қолган, чор-ночорликда кун кечираётган чол экан. Ҳалиги киши чолнинг кўнглини топиб, кўп совға-саломлар эвазига дарахтнинг ўзиники бўлганлиги ҳақида хат қилдирибди, дарахт ёнига қайтиб хотиржам ёнбошлабди. Шу пайт қушлар хониш қила бошлашибди. Киши эътибор билан тингласа, улар тағин "дарахт экканга раҳмат, дарахт экканга раҳмат!" дейишаётганмиш. Шунча югуриб-елгани зое кетганини билиб пешонасига бир урибди-да, ўрнидан туриб кетибди. Ва шу ерда улкан боғ яратишга киришибди. Ўша боғ ҳозир ҳам бор. Уни эл "Ҳайдарбоғ" деб атайди, - ҳикоясини тугатди чол.

Ўша куни мен чиноримни шундоққина ариқ бўйида қолдириб кетдим. Лекин юрагимда бу бадқовоқ чолга нисбатан илиқ меҳр уйғонганди. Орадан йиллар ўтди. Нокнинг нишонасини ейиш унга насиб қилмади. У ўша воқеадан йил ўтар-ўтмас оламдан ўтди. Кампирни эса бошқа жойда яшайдиган ўғли кўчириб кетди.

Чолнинг вафотидан кейин назаримда қишлоғимиздан файз кўтарилгандай бўлди. Бизнинг бор-йўқлигимиз билан бировнинг иши бўлмай қолди. Дорихона атрофидаги олчаларнинг шохларини синдириб кетишди. Айримлари қуриб, ўтинга айланди. Болалар боғчаси ҳовлисидаги гулзорнинг аввалги тароватни йўқолди. Ёғ тушса ялагудек турадиган автобус бекати энди ҳар хил қоғозлар, писта пўчоқларидан ивирсиб ётадиган бўлди. Жумавой чолни қарғаб юрадиган, пистафуруш Рўзи холанинг ошиғи олчи, чунки ҳеч ким писта сотма, деб уни уришмайди. Хуллас, қишлоқнинг қаерига қарама, ўша "харҳаша" чолни сўроқловчи овоз эшитилгандай бўлади. Қанийди, рўпарамдан у чиқиб қолса, қучоқлаб, бағримга босардим, озғин, қалтироқ қўлларини кўзларимга суртардим, - ўйлайман ҳар гал автобусдан тушиб, унинг ҳовлиси томонга соғинч билан қараканман. Бизни ўзига ром этган боғ ҳам йўқ энди, ҳовлининг янги эгаси боғ ўрнига данғиллама иморат қуриб олган. Фақат ҳув ўша, иккаламиз эккан чиноргина савлат тўкиб турибди. Мен унга қараб ширин энтикдим. У менга ҳали оқ-қорани танимаган болалигимни, муомалага нўноқ, бироқ қалби пок, содда боғбон чолни эслатди. Чинор қиёфасида уни кўргандай бўлдим. Шу чинорга, унинг шабадада енгил рақс тушаётган япроқларига қараб туриб, ўша "мижғов" чолнинг одамлар қалбида, табиат қўйнида нечоғлик катта ўрни бўлганлигини ҳис қилдим.

Умр ўткинчи — хотира боқий...

Сабоқ

МУҚАДДАС МАКОН

Икки марта ўқишга арзимайдиган китоб, бир марта ўқишга ҳам арзимайди, деган гап бор. Шукрки, адабиётимизда икки марта эмас, такрор-такрор ўқишга арзигулик асарлар талайгина. Улуғ адибимиз Абдулла Қодирийнинг "Ўтган кунлар" китобини биз умримиз давомида қайта-қайта ўқисак ҳам қонмаймиз. Тўғри, бу романни ўқиб, тарихий ўтмишимиздан юрагимиз оғринади, лекин унда тасвирланган хонадонлардаги турмуш тарзидан, жумладан, Юсуфбек ҳожи ва Мирзакарим қутидорнинг оилаларидаги ҳақиқий миллий тарбиявий муҳитдан таъсирланамиз.

Кундалик турмушда "Оила — олий даргоҳ", "Рўзғорнинг ғори бор — турмушнинг мушти" каби ҳикматларни кўп эшитамиз. Бадиий асарларни мутолаа қилиш жараёнида эса турли шароитдаги оилалар ҳаёти, улардаги муаммолар тасвирини кузатамиз. Албатта, биридан ибрат олсак, бошқасидан муайян хулосаларга келамиз. "Ўтган кунлар" романи бизга ўзбек оиласига қадимдан хос бўлган туб миллий муомала маданиятидан сабоқ беради.

Чунончи, асар қаҳрамонларидан бири Мирзакарим қутидор хотинига Кумуш деб қизининг исми билан мурожаат қилади: "Мен сенга айтиб қўяй Кумуш, — деди турар экан Қутидор Офтобойимга. — Бу кунга бир меҳмон айтган эдим..."

Илгари деярли барча ўзбек хонадонида оила бошлиғи ўз умр йўлдошини тўнғич фарзандининг исми билан чақирган. Афсуски, ҳозирги кунда бу удум айрим ҳудудлардаги баъзи бир хонадонлардагина сақланиб қолган.

Юсуфбек ҳожи билан Ўзбекойим ҳамда уларнинг ўғиллари Отабек, Мирзакарим қутидор билан Офтобойим ҳамда уларнинг қизлари Кумушнинг ўзаро муносабатларидаги маданият, ҳурфикрлик ҳавас қилгулик даражада. Эр ва хотиннинг кенгашиб иш тутиши, ота-она ва фарзандларнинг бир-бирларини нозик ишораларданоқ тушуна билиши, умуман, оила муҳитидаги юксак ахлоқ мезонларига қурилган эркинликни романнинг бошидан охиригача ҳис этамиз.

Ўзбекойим ўз хоҳишича Зайнабни Отабекка унаштириб келади. Отабек эса, бундан бехабар. Фурсати келиб, Юсуфбек ҳожи Отабекка: "Ўғлим, ҳали сен эшитдингми, йўқми, ҳайтовур биз сенинг устингдан бир иш қилиб қўйдик", дейди. Шунда Отабек: "Ақлли кишиларнинг ўғиллари устидан қилғон ишлари, албатта, номақбул бўлмас", деб жавоб беради. Бундай жавобдан сўнг Юсуфбек ҳожи қаттиқ таъсирланиб, анча вақт ўзига келолмай ўтиради, ич-ичидан пушаймон бўлади. Аслида хотини туфайли ўз фарзанди олдида ўнғайсиз ҳолга тушган Юсуфбек ҳожи ғазаб отига минмайди, балки масалани ётиғи билан ҳал қилади: айбни ўттиз йилдан ортиқ бирга яшаб келган умр йўлдоши Ўзбекойимга ағдармасдан, "ишнинг" ижрочиларини "биз", деб айтади. Бундай тарбиявий аҳамияти ниҳоятда катта бўлган воқеалар тасвирига асар давомида бир неча бор гувоҳ бўламиз.

Ҳасанали Юсуфбек ҳожи хонадонида нафақат хизматкор, балки Отабекнинг тутинган отаси ҳам. Улар ўртасидаги муомала-муносабатлар мувозанатига эътибор қилсак, миллий ахлоқ ва маданиятнинг ғоятда нозик, юксак намунасини кўрамиз. Отабек Ҳасаналига иш буюришдан аввал "Тузукмисиз ота?", деб аҳвол сўрайди. "Баъзи ишларни буюрсам...", дейди кейин.

"— Буюрингиз ўғлим.

— Раҳмат ота, бўлмаса бизга чой қайнатиб берсангиз.

— Хўп бегим..."

Мана шу қисқа савол-жавоб улар ўртасидаги ҳурмат-эҳтиромни очиб берган. Отабек Ҳасаналига "ота" деб мурожаат қилганда у "ўғлим" дейди. Сўнг Отабек иш буюрганида "бегим", дейди. Бу ерда нафақат Отабекнинг лутфи, балки Ҳасаналининг одоби, зийраклиги, фаҳми ҳам нозик акс этган.

Ёки Ўтаббой Қушбеги билан Отабек ўртасидаги савол-жавобни олайлик. Қушбегининг "Ўзингиз тошкандлик бўла туриб, нима мажбурият остида Марғилондан уйландингиз", деган саволига Отабек бироз ўнғайсизланиб тўхтайди. Бу ўнғайсизланишда Қушбегига бошқа бир ҳақиқат очилгандек бўлади. Лекин шу ҳолат, вазиятнинг сабаби Отабекнинг айни дамда ёлғиз эмаслиги — ёнида қайнотаси борлигида эди. Шунинг учун у Кумушни севиб қолганини очиқ айтмасдан, "тақдир тақсир", деб қўя қолади.

Оила — муқаддас макон. Катта ҳаёт бўсағасида турган биз ёшлар шитоб билан ўзгариб бораётган бугунги замонда ота-боболаримиз удумларини унутиб қўймаяпмизми? Оиладаги тарбиямиз қандай? Ўша унутилмас урф-одатлар — ўзбек қизларига хос ибо, шарму ҳаё, қолаверса, ўзбек йигитларига хос жўмардлик, қатъиятлилик бизда нечоғлик қарор топган?.. "Ўтган кунлар" романини ўқирканман, хаёлимда шу саволлар чарх уради. Гўё улуғ адиб сеҳрли кўзгуни тутиб, бизни ўзимизга кўрсатаётгандай туюлади.

Заргул ЭРНАЗАРОВА,
ЎзДЖТУ халқаро журналистика факултети талабаси

Хожа Аҳрор Вали таваллудининг 600 йиллигига

СУЛҲПАРВАР

Ҳазрат Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор Марказий Осиё халқларининг XV аср иккинчи ярмидаги ижтимоий-сиёсий, маданий ҳаёти ва тафаккури ривожида муҳим ўрин тутган, нақшбандия тариқатининг амалий жиҳатларини бойитиб, бу таълимотнинг машҳур бўлишига ҳисса қўшган тарихий шахсдир.

Хожа Аҳрор бошланғич маълумотни Тошкент мадрасаларида олиб, ёшлик чоғлариданоқ муқаддас жойларни зиёрат қилишга мойиллик кўрсатади ва 23-24 ёшларида тоғаси, замонасининг билимдон кишиларидан бўлган Хожа Иброҳим уни Самарқандда ўқитишни мақсад қилиб қўяди. Хожа Аҳрор кўпроқ тасаввуф илмига қизиқади. Шу мақсадда Ҳиротга бориб, 1428 — 1431 йиллар орасида Шайх Баҳовуддин Умар, Шайх Зайниддин Хавофий каби таниқли тасаввуф билимдонлари суҳбатида бўлади. Сўнг Чағониённинг Хулғату мавзеида истиқомат қилувчи Хожа Баҳовуддин Нақшбанднинг шогирди бўлган Яъқуб Чархийга (вафоти 1447 йил) қўл бериб, ундан нақшбандия тариқати асосларини ўрганади. 1431 — 1432 йиллар орасида Хожа Аҳрор Тошкентга қайтиб, Баҳовуддин Нақшбанд таълимотининг давомчиси сифатида танилиб, айни вақтда деҳқончилик ва тижорат ишлари билан машғул бўлади.

Манбаларда кўрсатилишича, Хожа Аҳрорнинг хўжалик фаолияти тез орада жуда кенг ривож топади. Шуниси эътиборлики, тадқиқот ишларида аниқланишича, майда мулкчилар солиқлардан қутулмоқ учун ўз ерларини Хожа Аҳрор ихтиёрига ўтказишган. Хожа Аҳрорнинг ҳукмдорлар олдидаги нуфузи шариатда белгиланганидан (ушр, закот) ташқари фавқулодда солиқларни меҳнаткашлар гарданига юклашдан уларни ҳимоя этган. Хожа Аҳрор ерларининг кўпайиб боришига бу омил ҳам бир сабаб бўлган, холос. Деҳқончилик, чорвачиликдан ташқари Ҳазратнинг шаҳарларда ҳунармандчилик расталари, устахоналари бўлган ва булардан катта даромад тушган.

Савдо-сотиқ масалаларида Хожа Аҳрор фақат Мовароуннаҳр ҳудудида эмас, балки Хуросон, Ҳиндистонга ҳам моллар юбориб, савдо қилган. Яна айтиб ўтмоқ лозимки, Хожа Аҳрор ўз хўжалик фаолиятидан олган даромадининг кўп қисмини аҳоли бошига тушган оғир солиқларни тўлаш, диний ва маданий қурилишларни амалга ошириш каби ишларга сарфлаган. Чунончи, Умаршайх мирзо Тошкент аҳолисидан 250 000 динор ҳажмида солиқ талаб қилганида Хожа Аҳрор бу маблағнинг ҳаммасини ўзи тўлаб, яна 70 000 динорни солиқ йиғувчиларга топширган. Хожа Аҳрор томонидан Самарқандда, Тошкентда ва Кобулда ҳам мадрасалар қурдирилганлиги манбалардан маълум.

Нақшбандия тариқатининг асосий ғояси: қўл ишда, дил Оллоҳда бўлмоғига Хожа Аҳрор ҳар доим амал қилган. "Ҳазрат Абдухолиқ Ғиждувоний буюрмишларки, — дейди у Фахриддин Алининг "Рашаҳот" асарида келтирилишича, — халқнинг оғирини енгил қилмоқ даркор, аммо бунга ҳалол касб билангина эришилади".

Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор мамлакат сиёсий ҳаётида фаол иштирок этади. 1447 йили темурийлар давлати бош ҳукмдори Шоҳрух вафот этади. 1449 йили эса Мовароуннаҳр ҳукмдори Мирзо Улуғбек қатл қилинади. Шундан сўнг бир неча йил темурий шаҳзодалар орасида тахт учун кураш боради. 1451 йили шаҳзодалардан бири Абу Саид мирзо Тошкентда бўлиб, Хожа Аҳрорни ўзига маънавий мададкор деб танийди ва шу йили Мирзо Абдулло билан бўлган жангда қўли баланд келиб, Самарқандни эгаллайди ҳамда Хожа Аҳрорни Тошкентдан Самарқандга кўчириб келади. Хожанинг Самарқандда муқим туриши ана шу 1451 йилдан бошланади. Унинг мамлакатдаги сиёсий жараёнларда фаол иштироки эса 1454 йилга оид бўлиб, шу йили Хуросон ҳокими Абулқосим Бобур Самарқандни қамал қилганида Хожа Аҳрор шаҳар ҳимоячиларига бош бўлиб, душманни сулҳ тузишга мажбур этади. Шу билан Хожа Аҳрорнинг шаҳзодалар орасидаги низоларни сулҳ билан якунлаб, мамлакатда осойишталик ўрнатишга қаратилган сиёсий фаолияти умр бўйи тўхтамайди. Унинг 1458 йили Шоҳрухияда ўзаро қонли тўқнашувга тайёр уч ҳукмдор: Султон Абу Саид (1451 — 1469)нинг ўғиллари Султон Аҳмад мирзо, Умаршайх мирзо ва Юнусхон (1462 — 1487)нинг ўғли Султон Маҳмуд орасидаги низони сулҳ билан бартараф қилганлиги манбаларда кўп таъкидланган.

Хожа Аҳрор Валий 1490 йили вафот этган ва Самарқандда дафн қилинган.

Хожа Аҳрор қаламига мансуб уч рисола бизгача етиб келган. Улардан бири "Фиқарот ул-орифин" ("Орифлар сўзларидан парчалар") номи билан машҳур бўлиб, унда Хожа Аҳрорнинг ва баъзи бошқа тасаввуф намояндаларининг тариқатга оид фикрларидан намуналар келтирилган. "Волидия" деб номланган иккинчи рисоласини Хожа Аҳрор ўз отаси илтимосига кўра ёзган. Унда тариқат йўлига кирган кишининг ахлоқ-одоби, фақр ва фано тушунчалари ҳақида сўз боради. Бу рисола ўз даврида машҳур бўлиб, Жомий ва Алишер Навоий у билан яқиндан танишганлар. Заҳириддин Муҳаммад Бобур эса уни форсийдан ўзбек тилига шеърий таржима қилган. Учинчи рисола "Ҳавроийя" деб аталиб, машҳур мутасаввиф шоир Абу Саид Абулхайрнинг (XI аср) ушбу "Ҳавро" ("Ҳурлар" ёки "Фаришталар") сўзи билан бошланувчи бир рубоийсини шарҳлашга бағишланган.

Булардан ташқари, Хожа Аҳрор томонидан ўз замондошларига ёзилган анчагина руқъа — номалари ҳам бизгача етиб келганки, уларни ҳам мазкур асарлар сирасига киритиш жоиз, чунки уларда муаллифнинг ўз даври маънавий, ижтимоий ва сиёсий ҳаётида тутган ўрни акс этади. Хатлар турли тўплам ва маноқиблар саҳифалари орқали бизгача етиб келган. Улардан энг муҳими "Мажмуайи муросалот" деб номланган XV аср дастхатлар тўплами таркибидаги руқъалардир. Тўплам Алишер Навоий буйруғи билан тузилган ва шунинг учун "Навоий тўплами" деб ҳам аталади (ЎзРФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар фонди, 2178-рақам). Унда Хожа Аҳрорнинг 128 руқъаси мавжуд. Улар Самарқанддан Ҳиротга — Ҳусайн Бойқарога ва аксари Алишер Навоийга ёзилган. Буни "Насоим ул-муҳаббат" асаридаги Навоийнинг ўз сўзлари ҳам тасдиқлайди: "Аларнинг бу ҳақир ила кўп илтифотлари бор учун ваҳийосор руқъалари била мушарраф қилиб, ишларга маъмур қилур эрдилар, ул руқъаларни мураққа ясаб, жазвал ва такаллуфот била асрармен". Мазмун жиҳатидан руқъаларни уч туркумга бўлиб шарҳлаш мумкин: биринчиси, бу — Мовароуннаҳр ва Хуросонда ҳукмронлик қилган темурий ҳукмдорлар, чунончи, Бадахшон ҳокими Султон Маҳмуд (1459 — 1494), Мовароуннаҳр ҳокими Султон Аҳмад (1468 — 1493) ҳамда Султон Ҳусайн Бойқаро орасидаги сиёсий, ҳудудий муносабатларга доир хатлардир. Уларда Хожа Аҳрор темурий шаҳзодалар олдига ўзаро низоларни тинчлик йўли билан ҳал этиш, урушлар туфайли аҳолининг жону молига зарар етказмаслик каби талабларни қўяди ва буни амалга оширишни Навоийдан илтимос қилади.

Иккинчи тур хатларда эса, Хожа Аҳрор шариат қонун-қоидаларини мустаҳкамлаш ва бу орқали мамлакатда адолат ўрнатиш, мусулмонлар, яъни оддий раийятга жабру зулм ўтказишдан золимлар қўлини калта қилиш каби фикрларни ифодалайди; баъзан эса адолатсизликка учраган бирор жабрдийданинг аниқ номини айтиб, ёрдам кўрсатишни сўрайди.

Учинчи туркум хатларга келсак, улар Хожа Аҳрор ва унинг яқин муридларининг Хуросон ҳудудида олиб борган хусусий хўжалик ҳамда савдо-сотиқ ишларига, шулар билан боғлиқ солиқ-йиғинлар масаласига оиддир. Бу хатларда Хожа Аҳрор ўз даврининг йирик ер-сув, мол-мулк эгаси сифатида гавдаланади, ўзининг ва яқин кишиларининг манфаатлари Хуросонда ҳам ҳимоя этилишига интилади. Аммо айтиб ўтиш лозимки, бу турдаги хатлар орасида ҳам баъзан оддий адолатталаб кишилар ҳуқуқини ҳимоя қилишга қаратилган илтимослар учраб туради.

XV аср темурийлар давлатида — Мовароуннаҳр ва Хуросонда иқтисодий, маданий, илм-фан соҳаларида юксалиш даври эди. Шу билан бирга, темурийлар давлатининг инқирози ҳам ана шу асрга тўғри келиб, ўзаро тахт учун курашлар, феодал низолар оқибатида оддий халқнинг аҳволи оғирлаша борган. Шариат томонидан белгиланган ушр, ва закотдан ташқари ҳар хил вақтларда турли муносабатлар билан олинадиган олиқ-солиқлар сони 30 га яқин бўлган. Улардан баъзилари (тамға, ёрғу) мўғуллар ҳукмронлиги даврида жорий этилган бўлиб, ҳали ҳам қўлланиб келарди. Ана шундай бир шароитда Хожа Аҳрор мусулмонлар бошидан жабр-зулмни даф қилмоқ учун дин ва шариатни дастур этган ҳолда султонларга мурожаат қилмоқ лозимлигини нақшбандия тариқатининг вазифаларидан, деб уқтирди. Хожа Аҳрор сарой хизматидан воз кечмоқчи бўлган Алишер Навоийга хат ёзиб, айтади: "Эшитишимча, онҳазрат, яъни султонга мулозамат қилишдан гоҳо маломат чекар экансиз. Илтимос шуки, мусулмонларга мадад етказмоқ ва бирор фақирнинг дили мушкуллигидан халос топиб, шод бўлмоғи учун хотири шарифингизни сарой хизматидан узманг... Бирор киши ҳам мусулмонлар ғамини еийишни ўйламай қўйган бу вақтда уларга ғамхўрлик қилиш — энг хайрли ишдир!.."

Шўролар даврида Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор ҳақида бир қанча тадқиқотлар ёзилиб, унинг иқтисодий, сиёсий ва маънавий ҳаётдаги фаолияти ёритилган бўлса-да, ҳукмрон мафкура нуқтаи назаридан салбий баҳоланарди. Кейинги тадқиқотларда (А.Н.Болдирев), айниқса, Ўрта Осиё республикалари истиқлолга эришгандан сўнг (Б.Валихўжаев, А.Муҳаммадхўжаев ва бошқалар) Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор шахсияти ва фаолиятига янгича, ҳар тарафлама холис ёндашилиб, унинг жамият тараққиётида тутган ўрни ҳаққоний равишда ёритилиб келинмоқда.

Асомиддин ЎРИНБОЕВ,
тарих фанлари доктори, профессор

Ўйҳат

СЕРСАВОЛ

Давр одамларнинг ишида ва қиёфасида кўринади. Баъзи даврларнинг одамлари ёшига нисбатан улуғвор кўринади. Тарихий бурилишлар палласида яшаган бундай кишилар ўттиз-қирқ ёшида шунчалик улкан натижаларга эришганки, бошқа замонларнинг одамлари етмиш-саксондан ўтганида ҳам улар даражасига кўтарилиши мушкул. Авлодлар орасидаги бу фарқ, айниқса, адабиёт ва санъат, фан-техника соҳаси кишиларида яққол сезилади. Фитрат, Чўлпон, Абдулла Қодирийлар авлодининг сурати ҳам салобатли. Улар шу даражада кўп иш қилишганки, таржимаи ҳолидан бехабар киши бу адибларни камида етмиш-саксон йил яшаган, деб ўйлайди. Ваҳоланки, Чўлпон, Абдулла Қодирий қирқ ёшдан сал ошиб, қатағон қурбони бўлган, тепа сочлари тушиб кетган, суқротона кенг пешонали Фитрат домла элликдан энди ҳатлаганида мустабидлар томонидан қатл қилинган эди...

Ўтган асрнинг 50-йиллари авлоди ҳам, мана энди, элликдан ўтди. Уларнинг кўриниши, қиёфаси аср аввалида туғилганлардан тамоман фарқ қилади. Бу авлод ўз аждодларидан жуда ёш кўринади. 30-40-йилларда эллик ёшда бўлганлар билан бугунги «элликвой»ларни ёнма-ён қўйиш имкони бўлганида эди, қаримсиқ одамнинг ёнида ўспиринни кўрса бўларди. Аввалгиларнинг вужудини машаққатли меҳнат, уқубатли ҳаёт толиқтиргани аниқ билинарди. Бугун Қозоқбой Йўлдошев, Ҳамидулла Болтабоев, Боқижон Тўхлиев каби адабиётшуносларни элликка кирган деса, билмаган одам ишонмайди. Чунки уларнинг сурату сийрати айни куч-қувватга тўлган йигитга ўхшайди. Уларнинг устозлари қадди қомату кўринишда шогирдларидан қолишмайди. Етмишдан ўтган Умарали Норматов қиличдай юради. Наим Каримов халқаро анжуманларда кортга тушиб, тай-брекда ғолиб бўлган спортчилардай кўринади. Олтмишдан ошган Баҳодир Саримсоқовнинг қадамидан ўт чақнайди.

Ҳамидулла Болтабоев бу устозларидан кўп ибратлар олган. У ёш, навқирон кўриниш борасида ҳам, ахлоқу одобда ҳам, ихлосу меҳр билан меҳнат қилиш бобида ҳам устозларидан «сўраб-сўрамай» анча ўзлаштирган. Аммо улардан «олган»ларини асло сездирмаган. У босиқ, вазмин юради. Эҳтиросларга берилмайди. Пишиқ, пухта ҳаракат қилади. Ҳамидулла ака ҳаётни чуқур кузатади. Адабий манбаларни синчковлик билан ўрганади. Лекин таъсирланганини ошкор этишга устозлар сингари ошиқмайди. Хулосаларни ўзига хос феъл-атворга мос тарзда зимдан пишитиб юради. Унинг сермулоҳазалиги, адабиёт ва ҳаёт муаммолари моҳиятини билишга интилиши баҳс-мунозаралардагина билинади. Ҳамидулла ака тадқиқотчиларнинг юз-кўзига тикилиб, шундай саволлар берадики, бундай пайтларда «хом»лари дарҳол довдираб қолади. Уларнинг устозлари ҳам «шу масала ўйлаб кўрилмаган экан-да», деб каловланади. Албатта, сервсавол кишилар кўпчиликка ёқмайди. Аммо улар ҳам жим турадиган бўлса, «учар»ларнинг куни туғади. Хайриятки, «учар»лар соҳасини севадиган, серсавол кишилардан чўчиб, ҳайиқиб туради. Бўлмаса... Ҳамидулла Болтабоев қизиқувчан, тиришқоқ талаба сифатида устозлари эътиборини қозонган. Услуб муаммоларига бағишланган номзодлик диссертацияси унинг синчков адабиётшунос эканлигини кўрсатди. Фитратнинг ижоди хусусидаги тадқиқоти эса уни адабий жамоатчиликка пухта мутахассис сифатида танитди.

Унинг қунт билан изланиши асл манбаларга мурожаат қилишида янада яққол билинади. Ҳамидулла ака манбаларни айрим адабиётшунослар сингари юзаки эмас, синчковлик билан таҳлил қилади. Бу ишда ҳам унга серсаволлиги қўл келади. Бу хусусият эса аввало унинг кўп манбалардан хабардорлиги натижаси. Ҳамидулла ака мақолаларида қизиқишлари доираси кенг мутахассисларга хос тарзда савол қўяди. Унинг саволлари муаммонинг жўн масала эмаслигини англатади. Масалага енгил-елпи қарайдиганларни анча сергак қилиб қўяди. Ҳамидулла Болтабоевнинг қизиқишлари доираси кенглиги, серфикр, серсаволлиги Фитрат тўғрисидаги тадқиқотларидагина эмас, «Мумтоз сўз қадри» тўпламидаги мақолаларида ҳам аниқ билинади. Тўпламдаги мақолалар муаллифнинг устозларидаги энг ибратли сифатларни ўзида мужассамлаштирганидан далолат беради. «Мумтоз сўз қадри»даги мақолалар ҳажман кичик: 3-4 саҳифа атрофида. Аммо уларнинг ҳар бирида саволлар қаторлаштириб қўйилган. Уларнинг ҳар бири жиддий, салмоқдор. Мақолаларда ўнлаб адабий-илмий манбаларга мурожаат қилинган, кўчирмалар келтирилганки, уларнинг аксарияти адабиётшуносларга нотаниш. Муаллиф уларни астойдил изланишлар туфайли топган, ўрганган. Энг муҳими, улардаги далилларни мақолалари мавзуига ўринли татбиқ этган.

Ҳамидулла Болтабоевнинг серсаволлиги ҳеч кимни бефарқ қолдирмайди. Улар, албатта, ҳаммада турли фикр уйғотади, мунозараларга сабаб бўлади. Айримларнинг саволлари жуда жўн бўлади. Баъзи «мутахассис»лар эса эътиборни тортиш, ўзини кўрсатиш истаги билан савол ташлаб, мунозара қўзғайди. Ҳамидулла ака бўлса соҳа қадрини кўтариш, адабиётшуносликнинг долзарб муаммоларини чуқурроқ ўрганиш зарурлигини таъкидлаб, саволлар беради.

Ҳамидулла ака турмушнинг турфа-туман чигалликлари тўғрисида ҳам жиддий мулоҳаза қилади. Ҳаёт зиддиятларига лоқайд қарай олмайди. Унинг оғриқларини астойдил ҳис қилади. Ҳеч бир нарсага бепарво эмаслиги унинг юз-кўзида ҳам, мактаб, лицей, коллеж ўқувчилари ўқиётган дарсликларида ҳам, талабалар, мутахассислар тез-тез мурожаат қиладиган тадқиқотларида ҳам аниқ аён бўлиб туради. Унинг серсаволлиги дарслик, тадқиқотлари саҳифалари, мақолалари матнидан ҳам, устозлари, шогирдлари даврасида турганида ҳам яққол билинади.

Чунки у лоқайд, ланж эмас. Ҳамидулла Болтабоев ҳаракатчан, интилувчан мутахассис, талабчан устоз сифатида «элликвой»лар қаторига кирди.

Абдулла УЛУҒОВ

Доимий ҳамроҳ

"Авлод тарбияси — миллат тарбияси". Фитрат қаламига мансуб бу фикр бундан 100 йил аввал қанчалик долзарб бўлган бўлса, бугун ҳам шунчалик аҳамиятли. Бинобарин, барчага бирдай аён: ҳар бир миллатнинг истиқболини белгиловчи бош омил — авлодлар камоли. Шунинг учун бу вазифага ҳар доим ҳам катта эътибор бериб келинади. Таълим соҳасидаги бугунги ислоҳотлар ҳам шунга хизмат қилади.

Ҳар жиҳатдан етук кадрлар тайёрлашда дарсликларнинг тутган ўрни алоҳида. Шу боис, бугун замон талаблари даражасидаги янги авлод дарсликларини яратишга бўлган эътибор давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Яқинда "Маънавият" нашриётида 7000 нусхада чоп этилган "Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти" дарслиги мана шу талаб ва эҳтиёж самарасидир. Университетлар ва педагогика олий ўқув юртларининг филология факультетлари учун мўлжалланган ушбу дарслик профессор Бегали Қосимов раҳбарлигидаги муаллифлар гуруҳи томонидан яратилган.

Дарслик миллатимиз тарихидаги энг мураккаб ва зиддиятли давр адабиётига бағишланган. Бинобарин, дарсликнинг кириш қисмида Б.Қосимов тўғри таъкидлаганидек, бу даврда: "Адабиёт — миллат ойнаси (Авлоний) сифатида халқимиз ҳаётида юз берган энг катта бахтсизлик — ўз мустақиллигини йўқотиши воқеаларини лоқайд кузатишдан унинг фожиали оқибатларини чуқур идрок этиш ва истиқлол учун курашга чақиришгача бўлган йўлни босиб ўтди". Қолаверса, даврий матбуот ва театр пайдо бўлди. Адабиёт ҳам шаклан, ҳам мазмунан янгиланди, замонавийлашди. Дарсликда худди шу жараён теран таҳлил этилган, муҳим назарий хулосалар чиқарилган.

Дарслик ҳам илмий, ҳам методик жиҳатдан бугунги талаблар даражасида. Шу давр адабиётига оид шўролар замонида яратилган дарсликларга кирмаган Феруз, Муҳйи, Ибрат, Алмаий, Камий, Беҳбудий, Авлоний, Тавалло, Сидқий, Сўфизода, Фитрат, Чўлпон каби ижодкорлар меросига оид материаллар ўрин олганлиги билангина эмас, таҳлил ва хулосаларнинг янгилиги, холислиги, адабий ҳодисаларга адабиётнинг ўз ички қонуниятларидан келиб чиқиб баҳо берилгани билан ҳам дарслик алоҳида аҳамиятга эга.

Дарсликни ўқиган олий ўқув юртининг ҳар бир талабаси миллий уйғониш даври ўзбек адабиётининг хос хусусиятлари, даврлаштирилиш принциплари, манбалари, ижтимоий ҳаёт ва адабий жараён ўртасидаги боғлиқлик, ўша даврдаги адабий мактаблар (Хоразм, Қўқон, Тошкент адабий мактаблари) ҳақида тўлақонли билим олади. Миллий уйғониш даври матбуоти, театри хусусида, шунингдек, жадид боболаримизнинг жамиятни ислоҳ қилиш, истиқлол учун курашиш билан боғлиқ қизғин фаолиятлари билан яқиндан танишади.

Миллий уйғониш даври ўзбек адабиётига доир илмдаги энг сўнгги ютуқларнинг акс этгани дарсликнинг муҳим ютуғидир. Ўша давр тарихига оид суратлардан намуналар берилгани талабаларнинг замон руҳини ҳис этишларида алоҳида ўрин тутади.

Яна бир муҳим жиҳати, ушбу дарсликнинг мустақиллик йилларида адабиёт соҳасида олий таълим миқёсида яратилган биринчи дарслик эканлигидир.

Бинобарин, бу анъана давом этади, адабиётимизнинг бошқа даврларига оид дарсликлар ҳам пешма-пеш нашр этилади, деган умиддамиз.

Дарсликнинг махсус муҳаррири Ш.Юсупов, масъул муҳаррир Н.Жабборов, тақризчи Б.Тўхлиев.

Адабий танқид

ТУҒАНМАС ИЛҲОМ МАНБАИ

XX аср ўзбек шеъриятида Ойбекнинг ўрни алоҳида. Бир неча авлод ижодкорларига маҳорат сирларидан сабоқ берувчи шоир поэзияси туганмас илҳом манбаи сифатида ардоқли. Шоир маҳоратидан Абдулла Орипов, Омон Матжон, Рауф Парфи, Хуршид Даврон, Усмон Азимов, Мирза Кенжабек сингари кўплаб шоирлар баҳраманд бўлдилар ва ижодий таъсирланишнинг маҳсули бўлган шеърий дурдоналарни адабиётимизга таҳфа этдилар.

Ойбек шеъриятига хос бўлган мазмун ва шакл бетакрорлиги, теран фалсафий фикр ва турфа нозик туйғулар, тасвирий восита ва тил имкониятларидан самарали фойдалана билиш, юксак маъно ва кечинмаларни бир-икки сатрда ифодалай олишдек хусусиятлар нафақат унинг замондошлари, балки кейинги авлод ижодкорлари учун ҳам поэтик намуна вазифасини бажарди. Рауф Парфининг «Ойбек хотирасига» шеъридаги *«Тоғлар аро бир ойдин булоқ, Атрофида шивирлар ўтлоқ. Булоқда шаън ва собит чирой, Нур йўлидек ўйлари йироқ Сувда мангуликдек сузар ой...»* сатрларидаги рамзий ифода ва образларда мангуликка даҳлдор улкан истеъдод соҳиби ижодининг муҳим жиҳатлари ўз аксини топган.

Метафорик образ ва сифатлашлар яратишнинг устаси бўлган Ойбек нозик кечинма ва туйғуларини шеърга шундай жойлай билганки, натижада ҳар бир сўз, ибора ва тасвирлар нурланиб, чуқур фалсафий фикрлар ифодачисига айланган. Унинг «Кеча туйғуси» (1924) шеъридаги:

Ярим кеча...
Япроқлар-да уйқуда.
Юрғун ойнинг ҳафиф нури ерларда.
Кўчалар бўш, ҳар тарафда бир сир бор.
Титрар эди ҳар бурчакда оҳ-зор.
Босиқ уйлар, йиқиқ томлар устида
Гизли-гизли хаёлотлар йиғларди.
Йўқчиликнинг, йўқсилликнинг юртида
Мангу алам, мангу ҳасрат инграрди —

мисраларидаги мустамлака босқинларидан аянчли аҳволга келган юртнинг тасвиридаги **юрғун ой, гизли-гизли хаёлотлар** ифодалари Рауф Парфининг *«Йўлсиз ўрмон оғочлари шувуллар, Кўҳна жароҳатга сув сепар ўрмон. Тепамда юрғун ой — ғариба увлар, Гизли хаёл инграр холос беармон»* («Диломнинг кўзлари») сатрларидаги ошиқ — лирик қаҳрамон кечинмаларидаги мураккабликнинг ўзига хос талқинида шеърий контекстга мос қўлланган. Ёки Ойбекнинг «Ўзбекистон» шеъридаги:

Бир ўлкаки, тупроғида олтин гуллайди,
Бир ўлкаки, қишларида шивирлар баҳор.
Бир ўлкаки, сал кўрмаса қуёш соғинар...
Бир ўлкаки, ғайратидан асаби чақнар.
Бахт тошини чақиб бунда куч гувиллайди —

сатрларидаги **шивирлар баҳор** бирикмаси қишида ҳам майсалар бўй кўрсатиб турувчи юртимизнинг бетакрор манзараси тасвири учун ўзига хос ижодий топилма вазифасини ўтаган. Айни шу образли ибора Рауф Парфининг *«Нигоҳинг кўринур, кўзларинг... Эримасин ерда ётган қор. Қор устида сенинг изларинг, Қор остида мудраган баҳор»* («Нигоҳинг кўринур...») сатрларидаги *мудраган баҳор* жонлантирилиши ва унинг воситасидаги бетакрор тасвирнинг яратилишига ижодий таъсир кўрсатган. Ойбек жонлантиришда Ўзбекистон тупроғининг, табиатининг жонли чизгиси юз кўрсатган бўлса, кейинги мисолда ёр портретига хос тасвир ўз ифодасини топгандир.

Ойбек учун ҳар бир шеър тинимсиз тажриба, ижодий изланиш ҳамда маҳоратни намоён этиш майдони вазифасини ўтаган. Тафаккур дунёси, хаёлот кенгликлари улкан бўлган шоир гоҳ бандларнинг, гоҳ қофия тизимининг, гоҳ вазннинг турли хилларига мурожаат этгани ҳолда, шакл ва мазмун уйғунлиги ҳамда такомилига эришган. Йигирманчи йиллар учун анъанавий бўлган гунафша образининг Ойбек ижодидаги талқини кейинги авлод шоирлари учун ҳам таъсир манбаи вазифасини бажарган.

Ойбек шеъриятида олам ва одам мўъжизаларидан, табиат ва борлиқнинг бетакрор гўзалликларидан ҳайрат туйғуси етакчилик қилади. Худди шундай жиҳатни Хуршид Даврон шеърларида ҳам учратиш мумкин. Бу буюк истеъдод соҳибидан ижодий таъсирланишнинг маҳсулидир. Айниқса, сўз такрорларидан фойдаланиб, маъно товланишларини намоён эта билиш маҳорати ижодий таъсирланишнинг натижаси бўлган гўзал сатрларнинг яратилишига асос бўлган. Ойбекнинг гўзал Чимён манзараларидан олган таассуротлари муҳрланган «Олтин сепкилли...» шеъридаги:

Олтин сепкилли қоп-қора кеча...
Қора илиқлик, хушбўй бир нафас
Секин эсади.
Ухлар қир, тепа;
Ариқда оқар нотинч, қора сас —

сатрларига сингдирилган **қора** сифатлашининг маъно товланишлари Хуршид Давроннинг *«Оппоқ эди бошда бу дунё; Кўча оппоқ, кечалар оппоқ. Қандай яхши экан, болалик, Оппоқ ранглар билан яшамоқ...»* сатрларидаги нозик болалик туйғуларига хос беғуборликни ифодалашда оппоқ сифатлашидан фойдаланишида ҳам таъсирини кўрсатган. Шунингдек, Ойбек шеъриятидан «ўқ томир» бўлиб ўтган Қуёш образининг:

Баҳор қуёшининг олтин кулгиси
Яшил япроқларда яшнаб ўйнайди.
Эркин қушчаларнинг қўшиқчи дили
Кўклам нашъасидек тошиб қайнайди.

талқини Хуршид Давроннинг *«Ғунчалар лабига тегар нафасинг, Салом деб очилар ғунчалар лаби. Гулбарглар ёйилар, тинглаpкан сасинг «Баҳор» раққосасин қўйлаги каби»* («Қуёш») мисраларидаги қушчалар кўзларини ҳар тонг очувчи, қарияга умр охирлаганини унуттириб, ҳаёт бахш этувчи, нурлари қиз киприги монанд Қуёш образининг яратилишига ижодий туртки бўлган.

Ойбек услубига хос қаршилантиришнинг ижодий таъсирини эса Усмон Азимов шеъриятида учратиш мумкин. Маълумки, қаршилантириш шоир кечинмалари ҳамда тасвирдаги мураккабликларни ёритишга хизмат қилиб, сатрлар таъсирчанлигини таъминлайди. Ойбекнинг «Ўтиниш» шеъридаги:

Сочларинг тола-тола
Лабимда гизли нола;
Дардинг-ла энди бошим,
Кўзларда қонли ёшим.

Ёки «Қиш кечалари» шеъридаги:

Ҳар томонда оппоқ қор
Ичим қора бир мозор.

сатрларидаги таъсирчан ифодада қаршилантиришларнинг ўрни каттадир. Ушбу услуб Усмон Азимовнинг *«Кўзларинг қаро сенинг, қошларинг қаро, Юзларинг оқ сенинг, Кулишларинг оқ. Қўлингдаги тана тошларинг қаро, Менга ғамгин боқиб туришларинг оқ»* («Графика»); *«Ҳижрондан сўнг саволлар теран, Ҳижрондан сўнг жавоб — дафъатан...»* («Сиз қарғайсиз тақдирингизни») сатрларидаги лирик қаҳрамоннинг мураккаб ички олами, туйғуларидаги зиддиятларнинг ҳаётий ифодаси учун ўз таъсирини кўрсатганлиги шубҳасиздир.

Хуллас, Ойбек шеърияти туганмас илҳом манбаи, ижодий таъсирнинг маҳсули бўлган шеърий жавоҳирларни жамлаган улкан хазина. Бу хазина асосини шоир сажиясига хос некбинлик, борлиқнинг ҳар бир нарса ва ҳодисаларидан мўъжизалар топа билиш фазилати ҳамда ҳайрат ташкил этади. Беихтиёр Хуршид Давроннинг қуйидаги сатрлари шу ўринда ёдимизга келади:

Ойбек — бу майсага чўккан бужур тош,
Ҳайратдан ёрилиб-ёрилиб кетган.
Ойбек — бу дарахтзор устида қуёш,
Нури то чўмоли кўзига етган.

Акбарали САБИРДИНОВ,
филология фанлари номзоди

Фарғона

Китобингизни ўқидим

Адабиёт — сўз санъати, деймиз. Унинг санъатлигини таъминловчи бош омиллардан бири бадиийлик, албатта. Хўш, бадиий асар, унинг ўзига хослиги нимада? Бадиийликнинг ҳамма давр адабиёти учун мукаммал мезонлари борми? Унинг моҳияти, асослари нимада кўринади?.. Бу каби саволларга тўла-тўкис жавоб берадиган тадқиқотларга эҳтиёж бор.

Яқинда ЎзФА Тил ва адабиёт институти томонидан чоп этилган филолгия фанлари доктори, профессор Баҳодир Саримсоқовнинг «Бадиийлик асослари ва мезонлари» номли рисоласи ана шу жиҳатдан ҳам эътиборга молик. Барчага тушунарли, равон тилда ёзилган ушбу рисола талабалар, магистрантлар ва аспирантлар, қолаверса, адабиёт ихлосмандлари учун зарур қўлланма. Зеро, бадиийлик масалаларини пухта ўзлаштирмай туриб, қалами ўткир ижодкор ёки зўр олим бўлиш мушкул. Рисолада, жумладан, адабиётшуносликда тўла эътироф этилмаган, аммо адабий жараёнда мавжуд бўлган тўртинчи адабий тур — паремия ва унинг моҳиятига доир илмий қарашлар, паремияни адабиётшуносликка татбиқ этиш зарурлигига доир асосли фикрлар баён этилган.

Китобнинг муҳим жиҳатларидан яна бири шундаки, профессор Б.Саримсоқов бадиийликнинг мавжуд мезонларига қўшимча равишда яна саккизта мезонни белгилаб, ҳозирги ўзбек адабиётшунослиги олдида турган долзарб вазифани адо этган. Бу бадиийлик мезонлари: мазмун ва шакл бирлиги, уйғунлиги; тасвир ёки ифоданинг ҳаққонийлиги; пафоснинг ҳаётийлиги ва тиниқлиги; тасвир ва ифоданинг аниқлиги; бетакрорлик (оригиналлик); эстетик баҳо; шартлилик миқёси ва даражаси; тил бадииятидир. Мазкур мезонларнинг ҳар бирига хос жиҳатлар алоҳида рисолада таъкидланган. Жумладан, муаллиф тасвир ва ифоданинг аниқлиги мезонида «шеър биографияси» масаласига диққатни қаратиб, шундай ёзади: «Ҳозирги ўзбек шеърияти бўйича шуғулланувчи мутахассислар шеърхонларга мақбул бўлган шеърлари учун асос бўлган воқеа-ҳодисаларни имкони борича кўпроқ жамлашлари лозим. Бироқ аксарият тадқиқотчилар бу нарсага етарлича аҳамият бермаётирлар. Натижада, шеъриятимиз ҳақида ёзилган мақола ва рисолалар субъектив фикрлар, деклоратив қайдлар ҳамда ундовнамо эҳтирослар қайдидан иборат бўлиб қолмоқда. Илм аҳли учун, маърифат учун шеър ҳақида беъмани ёзилган асардан кўра шеър биографияси кўпроқ фойдалидир». Фаннинг эртасини ўйлаб куюнчаклик билан айтилган бу каби фикрлар тадқиқотчиларни янада масъулиятлироқ бўлишга ундаши шубҳасиз.

Шунингдек, рисолада бадиийликнинг ҳам ақлий, ҳам руҳий асослари қайд этилиб, бу фикрлар ҳозирги ўзбек шеъриятидан келтирилган мисоллар орқали бойитилган. Хуллас, бадиийлик билан боғлиқ адабий ҳодисаларга рисолада етарлича баҳо берилган.

Дилдора ШАРИПОВА,
Тил ва адабиёт институти аспиранти

ТЎҚСОН БИЛАН ЮЗЛАШГАН ОЛИМ

Қутлаймиз

Театршунос оға Мамажон Раҳмонов муборак тўқсон ёшни қаршилаяптилар. Шукр, беллари бақувват, қоматлари гул, чеҳраларида умрдан мамнунлик, кўнглида хотиржамлик. Илк касби иқтисодчи, 1936 йили Москва Молия институтини тугатган Мамажон Раҳмонов молия ишларида икки йил фаолият кўрсатгач, 1938 йилдан ҳаёти ва меҳнати Ўзбекистон театр ва концерт ташкилотлари билан боғлиқ бўлиб қолди. 1938-42 йиллар оралиғида Ўзбекистон санъат ишлари бош бошқармасида кадрлар бўлимининг мудири лавозимида ишлаб, санъатнинг барча соҳалари бўйича иш олиб бораётган мутахассислар билан яқиндан танишиш, уларнинг ҳаёт ва ижод тарзи, одат ва табиатини атрофлича кузатиш имкониятига эга бўлди.

Бу лаёқатни Мамажон Раҳмоновга табиатнинг ўзи ато этганди. Муомалада мулойим, деярли қизишмайдиган, инсоннинг раъйига қараб, аммо ўзи билганича иш юрита оладиган бу одам театрнинг сирли олами, айниқса, унинг бошқарув бўғинлари учун керакли шахс эди. Шахс бўлганда ҳам ўзига хос, ўхшаши йўқ.

Чунончи, 1942 йили Ўзбекистон Давлат филармониясига директор этиб тайинланиш даврини олиб кўрайлик. Филармония саҳнасида ишни узлуксиз ташкил этиш билан бирга, фронт учун бир эмас, бир нечта концерт бригадаларини тузиб жўнатиш, ҳарбий госпиталларда тадбирлар ўтказиш ва қатор бошқа ташкилий ишларнинг тепасида Мамажон Раҳмоновнинг ўзи турган.

Уруш ортининг мураккаб шароити ва ундан кейинги беш йил давомида Мамажон Раҳмонов Муқимий театрида директорлик лавозимида ишлади. Бу давр театрнинг оёққа туриб, "Тоҳир ва Зуҳра"дан кейин "Нурхон", "Олтинкўл", "Курбон Умаров", "Қасос", "Офтобхон" сингари машҳур спектакллари яратилган йиллар. Лутфихоним Саримсоқова, Маҳмуджон Ғофуровларнинг довруғидан кейин Шаҳодат Раҳимова, Турсунхон Жаъфарова, Эътибор Жалилова, Фароғат Раҳматова, Тамара Назарова, Анвар Юсупов, Абдужаббор Абдураҳмонов, Рауф Болтаев сингари саҳна дарғаларининг шуҳратли роллари шу йилларда яратилди ва бу ишларда Мамажон Раҳмоновнинг хизматлари беқиёс бўлди.

Одатда театрлар фаолияти хоҳ тадқиқот, хоҳ турли мақола ва тақризларда ёритилганда директорларнинг хизмати сояда қолиб кетади. Ваҳоланки, театрнинг ижодий маҳсули молиявий ва умумбошқарув жараёни экан, унинг тепасида директор туради. Кўп ҳолларда шундай. Мамажон Раҳмонов эса доимо жараённинг тепасида турган директор бўлган. Шу сабабдан 1949 йили Москва консерваторияси қошидаги ўзбек опера студиясининг директори лавозимига тайинланади ва 1951 йилгача шу лавозимда ишлайди.

Мамажон Раҳмоновнинг ёшлари қирқ еттида, театр арбоби, санъатнинг тан олинган раҳбар кадрлардан бўлишларига қарамай, уч фарзандли, оилали бу одам Тошкент театр санъати институтининг театршунослик факултетида ўқиб, кетма-кет Москва давлат театр санъати институти аспирантурасини тугатади.

Қарангки, у яна театр директори лавозимига қайтади. Бу сафар Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрига. Энди Мамажон Раҳмонов театрга икки муддат (1957-1960, 1970-1976 йиллари) директорлик қилади. Бу орада санъатшуносликнинг илмий-тадқиқот институтида театр ва хореография бўлимининг мудири бўлиб ишлайди ва шу даврдан бошлаб театршунослик фани билан жадал шуғуллана бошлайди. Қадимдан XX асрнинг аввали, янги ўзбек театрининг туғилиш санасигача бўлган даврда театр унсурлари ва анъанавий оғзаки театр санъатига оид манбаларни жамлаб докторлик диссертациясини ҳимоя қилади.

Катта олим даражасига кўтарилган Мамажон Раҳмоновнинг директорлик, раҳбарлик лавозими тарк этмайди: 1976-1979 йиллари Тошкент давлат консерваторияси, 1979-1985 йиллари Тошкент давлат театр ва рассомлик санъати (ҳозирги Маннон Уйғур номидаги давлат санъат институти) институтининг ректори лавозимида ишлаб, олий санъат таълимини ривожлантириш ишига катта ҳисса қўшади.

Мамажон Раҳмоновнинг санъатшунослик фанлари доктори, профессор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, Ўзбекистон Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси эканлиги у ҳақда фаолиятининг ҳам эътирофи, ҳам баҳосидир. Боз устига, Мамажон Раҳмонов нимаики қилган бўлсалар, ҳаммаси китоб шаклида чоп этилиб, китобхон қўлига бориб етган.

Агар Мамажон Раҳмонов "Шуҳрат" медали (1994), "Эл-юрт ҳурмати" ордени (2000) эгаси эканликларини ҳам эсласак, фикримиз яна ҳам ойдинлашади. Мамажон Раҳмоновнинг бундан кейинги йиллари ҳам ойдин, ёруғ бўлиб, юзни хатлаб ўтсинлар, деймиз. Тўйлар муборак!

Тошпўлат ТУРСУНОВ

Учрашув

СУРХОН СОҒИНЧИ

У куйлаганда қалбларга оромбахш туйғулар инади. Кўз олдингизга Сурхоннинг кенг қир-адирларию пурвиқор тоғлари, содда самимий одамлари, танти ва мард полвонлари келади. Унинг қўшиқларини юрагингиз сел бўлиб эшитасиз.

Ҳойнаҳой, эсладингиз: Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, ўзининг "Сурхон уфори", "Муҳаббат армони", "Девоналар бўлдим", "Тушимга кир", "Умрим", "Ўлдиройин дермисан", "Куйган ёр", "Дил оғриғи", "О, муҳаббат" каби бахшиёна қўшиқлари билан эл оғзига тушган хонанда Маҳмуд НОМОЗОВ.

— Сурхондарё воҳасида бирор-бир тўй бахшиларсиз ўтмайди, — дейди Маҳмуд Номозов. — Халқ достонларини каттаю кичик берилиб тинглашади. Болалигимда Тошмурод бахшига жудаям ҳавас қилганман. У кишининг жарангли овози барчани ўзига мафтун этарди. Ўша пайтда қишлоғимизда фолклор дастаси бўларди. Ўшанга қатнашиб, мен ҳам қўшиқлар айтганман. Ўн-ўн икки ёшларимда туманимизда ўтказилган "Санъат ғунчалари" кўрик-танловида Икромжон Бўроновнинг "Онажон" номли қўшиғини ижро этиб, биринчи ўринга сазовор бўлганман.

Дастамизда чанг чаладиган бир акамиз бўларди. Чангнинг овози мени ўзига маҳлиё қилиб қўйганди. Ўшанда улардан ҳам зўр чалишни ўрганаман, деган фикр хаёлимдан ўтган. Тошкентдаги педагогика институтининг мусиқа факултетига ўқишга келдим. Уйимдагилар менга хайрихоҳ бўлишди, қўллаб-қувватлашди. Ўқишни тугатгач, қишлоғимга қайтиб, "Райҳон" ашула ва рақс дастасини тузиб, унга раҳбарлик қилдим.

Дастамизда асосан халқ куй-қўшиқлари ва рақслари ижро этиларди. Биз вилоятимиз бўйлаб гастролларга чиқардик. Борган жойимизда халқ бизни илиқ кутиб оларди. Хорижда ҳам концерт дастуримизни намойиш этганмиз.

— Бир пайтлар Ботир Зокиров номидаги эстрада кўрик-танловида қатнашган эдингиз-а?

— Бу танлов бир умр ёдимда қолади. Чунки унда бахшиёна қўшиқ куйлаб, биринчи ўринни олишга муваффақ бўлганман. Бундан ташқари, Алматида ўтказилган "Осиё овози" кўрик-танловида ҳам қатнашиш насиб этган. Ҳар бир ижодкор доимо изланишда, интилишда бўлади. Ўша мўъжазгина қишлоғимда ижод қилсам ҳам бўлаверарди. Аммо мен бутун элга хизмат қилишни орзу қилганман. Тошкентга келдим. "Ёшлар" радиоканалида мусиқа муҳаррирлари гуруҳига раҳбарлик қилдим. Жуда кўп дўстлар орттирдим. "Сурхон" гуруҳини тузишга муваффақ бўлдим. Ҳозирги кунда беш йигит қўлни қўлга бериб ижодга шўнғиганмиз.

— Ютуқларингизнинг асосий сабаби нимада, деб ўйлайсиз?

— Аввало, тинимсиз меҳнат ва изланишда. Қолаверса, биз асл халқ мусиқаларини, фолклор, оғзаки ижодиёт анъаналарини жиддий ўрганишга киришганмиз. Халқнинг ўзидан олиб, сайқал бериб, яна ўзига қайтарамиз. Ютуғимизнинг асосий калити шу ерда.

Яна миллий чолғу асбобларимиздан ўринли ва унумли фойдаланишга ҳаракат қиламиз. Ҳақиқий ўзбек миллий оҳанглари миллий чолғулардан таралади-да, ахир. Афсуски, кўп ёшларимиз ё бунга эътибор бермайдилар ёки синтезатордан фойдаланиб қўя қоладилар. Аслиятнинг ўрнини эса ҳеч нарса босолмайди.

— Кўпчилик санъат мухлислари Равшан Номозовни укангиз деб ўйлашади?

— Равшанжон ҳам Сурхон воҳасининг йигитларидан. У асли термизлик. Ҳеч қандай қариндошчилик жойимиз ҳам йўқ, фамилиядошмиз, холос. Унинг санъатини қадрлайман.

— Ҳозир қандай қўшиқ устида ишлаяпсиз?

— Равшан Файз қаламига мансуб "Қишлоғим" қўшиғига клип ишлаяпмиз.

Кўнглима орзулар солган қишлоғим,
Олис-олисларда қолган қишлоғим.
Келиб қолармi деб ҳар саҳар, ҳар шом,
Кўзлари йўлимда толган қишлоғим.

Гўёки менинг дардим акс этган ушбу шеърда. Чунки мен доимо қишлоғимни соғиниб яшайман.

Суҳбатдош:
Хонбиби ҲИММАТ қизи

Икки оғиз дил сўзи

ТАШВИШЛАРНИ ҚОЛДИРИБ ДОҒДА...

Ҳаёт қизиқ, одамлар ундан-да ажойиб. Баъзилар бўлади, бирор жойи оғриб қолса, яқинлари билан арзимаган гап ораласа ёки бошларига бироз ташвиш тушиб қолса, дунёни бошларига кўтаргудек бўладилар, кўзларига ҳамма айбдор бўлиб кўринаверади, гўё дунёдаги энг бахтсиз одамдек тутадилар ўзларини.

Аксинча, шундайлар борки, ўзларидан ўтганини фақат ўзлари биладилар, ғам-ташвишларини тўрт девор беркитиб туради. Бундай одамлар ҳар қандай шароитда ҳам ҳаётларидан нолимайдилар, ўзларининг дардларига бировларни шерик қилишдан кўра, кишилар оғирини енгил қилишга, нима биландир жамият равнақига ҳисса қўшиб яшашга интиладилар.

Коммуна опа билан суҳбатлашиб ўтирарканман, беихтиёр хаёлимдан шундай ўйлар кечди. Суҳбат асносида бу аёлнинг улуғ одамлар сирасига киришига амин бўлдим ва инсон боши тошдан ҳам қаттиқ эканлигига яна бир бор ишондим.

Иш фаолиятим давомида Коммуна Олимова ҳақида эшитиб турардим. Бир неча драмалари саҳнага қўйилганидан хабарим бор. «Жўшқин қалблар», «Меҳр нафосати», «Эҳ, овсинлар, овсинлар», «Маҳфий тузоқ» каби асарлари шулар жумласидан. Улар ичида, айниқса, «Эҳ, овсинлар, овсинлар» спектакли Андижон вилоят театрида кўп йиллар қўйилган, 1980 йили Қўқон театрида «Овсинлар можароси» номи билан саҳналаштирилган.

Опанинг айтишича, шу кунларда анчадан буён ижод қилиб келаётган «Умр савдоси», «Ижод заҳмати», «Тасодифдан келган бахт», «Алпомиш авлодлари», «Нурдан яралган одам» асарлари иш столида тайёр ҳолда турибди.

— Иш фаолиятимни эса, — дея ҳикоя қилади Коммуна опа, — Тошкент давлат университети журналистика факултетини битириб, «Янги Фарғона» газетасида адабий ходим сифатида бошлаганман. Мақолалар ёзиш билан бирга, шеър ва ҳикоялар ҳам машқ қилиб турардим. Отам Ҳасанжон Олимов тил-адабиёт муаллими бўлиб, санъатни севардилар. Таниқли олимлар Азиз ва Лазиз Қаюмовлар билан девор-дармиён қўшни бўлганмиз, Ғафур Ғулом, Чустий, Наби Раҳимов, Мукаррам Турғунбоева каби шоир ва санъаткорлар хонадонимизда меҳмон бўлиб туришарди. Эҳтимол, шу учрашувлар адабиёт ва санъатга меҳр қўйишимга сабаб бўлгандир.

Дарҳақиқат, бу муҳаббат беиз кетгани йўқ, опанинг ижод маҳсуллари сифатида «Фарғона куйлайди», «Гулдаста», «Абадият дарахти» каби шеърий тўпламлари дунёга келди. Илмий-тадқиқот ишлари олиб бориб, номзодлик диссертациясини ёқлади.

Хуллас, опа бутун ҳаёти давомида фаол ижод билан шуғулланди. Айни чоғда, меҳрибон она сифатида Намунахон, Насибахон, Нозимахон исмли фарзандларни эл корига ярайдиган инсонлар қилиб тарбиялади. Афсуски, ёлғиз ўғли Рустамжон бу дунёни бевақт тарк этди. Лекин онасига ўзидан ёдгорлик — ўғли Жавоҳирни қолдириб кетди. «Ёлғизимни эслатиб турувчи бу набирам тарбияси билан ўзим шуғулланаяпман, — дейди онахон. — Унинг халқ хизматига камарбаста бўладиган комил инсонлар сафида бўлиши учун қўлимдан келганча ҳаракат қиламан».

Коммуна Олимова бугун ана шу Жавоҳир қатори бошқа невараларининг ҳам камолини кўриш нияти билан яшаб, ижод қиляпти.

Г.УМАРОВА

САҲНАДА — ЎҚУВЧИЛАР

Республика ўқувчилар саройида Халқ таълими, Маданият ва спорт ишлари вазирликлари, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати Тошкент бўлими, «Болалар» жамғармаси, «Ўзбектеатр» бирлашмаси ва ўқувчилар саройи ҳамкорлигида «Бола ҳуқуқини ҳимоя қилиш Конвенцияси»нинг 15 йиллигига бағишланган умумтаълим мактаблари болалар театрлари республика танлови бўлиб ўтди.

Танловда республикамизнинг деярли барча вилоятларидан ўқувчилар қатнашдилар. Тошкентнинг Чилонзор тумани ижодиёт маркази қошида ташкил этилган «Оловуддин» гуруҳи шоу-спектакли томошабинларни лол қолдирди. Энг яхши режиссёрлик иши учун шу гуруҳ режиссёри тақдирланди.

Самарқанд вилояти иштирокчилари «Ватан туйғуси» спектакли учун 1-ўринга сазовор бўлдилар.

Андижон вилояти ўқувчиларининг «Кичикларнинг катта ишлари» ва Қашқадарё вилояти «Бахтли болалик» ансамбли иштирокчиларининг «Меҳр кўзда» спектакллари 2-ўринга лойиқ топилди.

Бухороликларнинг «Истиқлол фарзандлари», жиззахлик ўқувчиларнинг «Дўзах мижози» ва Қорақалпоғистон Республикаси ижодкорларининг «Турмушдан адашганлар» спектаклларига 3-ўрин берилди.

С. ЁДГОРХЎЖАЕВА

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Маннон Уйғур номидаги Сурхондарё вилоят мусиқали драма театри жамоаси Янги йил байрами муносабати билан Қорбобо ва Қорқиз иштирокида О.Салимовнинг «Сеҳрли қоп» спектаклини саҳналаштирмоқда. Вилоят болалар қўғирчоқ театрида эса режиссёр Ш.Ҳайитбоев драматург Тўлқин Муҳиддин қаламига мансуб «Шум бола ўзга сайёрада» саргузашт эртак-спектаклини саҳналаштиришни бошлаб юборди. Шунингдек, театр жамоаси Термиз шаҳридаги ҳарбий қисмда «Мардлар қўриқлайди Ватанни» мавзуида концерт дастурини намойиш этди.

Д.УМАРОВА

Театр

УМР ШОМИДАГИ БАХТ

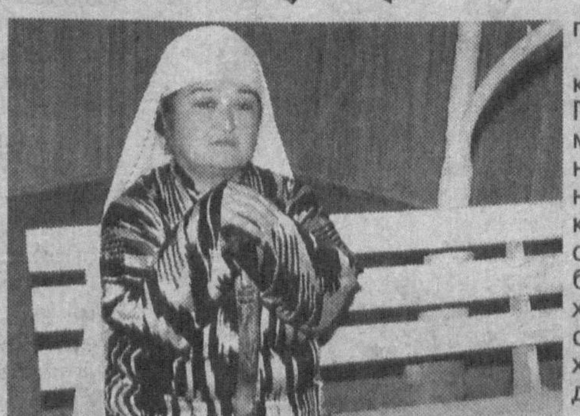

Саҳнада замонавий асар яратиш қийин жараён. Бунинг учун саҳна санъатининг тўртта мустақил омили — драматург, режиссёр, актёрлар ва томошабин — халқнинг бадиий-эстетик идеали, мақсади ва тасаввур доираларида ҳам ғоявий, ҳам бадиий муштараклик бўлиши лозим.

Шу кунларда Ўзбек Миллий академик драма театри саҳнасида намойиш этилаётган, Дилбар ва Тилаб Маҳмудовлар қаламига мансуб "Умр шомидаги бахт" спектаклини (режиссёрлар Қаҳрамон Саъдуллаев ва Марат Азимов, рассом Бобониёз Қурбонов) ана шундай асарлардан бири дейиш мумкин.

Тошкент шаҳар ҳокимиятининг кўмаги асосида яратилган ва миллий драматургиямизнинг диққатга сазовор намунаси сифатидаги бу асар театр санъатимизнинг 2004 йил — Меҳр ва мурувват йилига муносиб совғаси, шунингдек, театр санъатимиз тараққиётидаги воқеа сифатида узоқ йиллар томошабинлар эътиборини тортиб туради, деган умиддамиз.

Бунга спектакл давомида залнинг сув қуйгандай жимжит ва ҳаяжон тўла ёшу кексаларнинг кўз ёшларини тиёлмай ўтиришлари, томоша сўнгида узоқ давом этаётган олқиш ва дил изҳорлари гувоҳлик беради.

Миллий театрдаги бундай кайфият тасодифан эмас. Аввало, театр репертуарида миллий урф-одатлар гўзаллигию миллий характерлар ранг-баранглигини ўзида акс эттирган "Чимилдиқ", "Қирмизи олма", "Аёлғу", "Қаллиқ ўйин", "Ўтган замон ҳангомалари" сингари спектакллар пайдо бўлди. Қолаверса, отахон театримиз номига ярашиғлиқ асарларни саҳналаштиришга, одамларнинг тили ва дилидаги гапни саҳнага олиб чиқишга эришмоқда.

"Умр шомидаги бахт" спектаклида ёлғизлик жабру жафоларини татиб юрган иккита кекса (Аваз ота ва Ҳадича ая)нинг умр шомида бир-бирини топишлари, чўккан кўнгиллари шафақдай ёришгани тараннум этилган.

Гарчи ҳаётимизда отаси, онаси, қариндош-уруғини қариялар уйига ташлаб кетиш ҳоллари кам учраса ҳам, мансаб, амал, пул-давлат кетидан қувиб, ота-онасига меҳр беришни унутган баъзи тошбағир фарзандлар, Ҳадича ая айтганларидай, ўз туққанидан эмас, бошқалардан меҳр-оқибат кўраётган кексалар ҳаёти саҳнада гавдаланади.

Миллий ўзлигимизни белгилашда асосий фазилатлардан бири бўлган ота-онага, қариндош-уруғ ва ёру биродарларга меҳр-мурувватли бўлиш, уларнинг кўнглини оғритмаслик, инсонпарварлик ва покдомонликни ҳамма нарсадан баланд қўйиш асарнинг асосий ғоясидир.

Асар Миллий театр саҳнасида иккита режиссёр томонидан икки марта саҳналаштирилди. Ўтган йили Қаҳрамон Саъдуллаев режиссёрлик қилган бўлса, бу йил Ўзбекистонда хизмат кўрсатган Марат Азимов талқинида саҳнага олиб чиқилди.

Мен иккала спектаклни ҳам бир неча бор кўрдим. Агар Қаҳрамон Саъдуллаев асар талқинида миллий мусиқа ва сўзлардаги бадиий-ифодавий жилоларга, психологик ҳолатларни кучайтиришга урғу бериб, миллий колорит яратишга интилган бўлса, Марат Азимов спектаклда драматик ҳолатларни бўрттиришга, асар сюжети ва моҳиятини чуқурлаштиришга хизмат қилувчи персонажлар сонини кўпайтиришга ва мусиқий фон ҳамда саҳна безакларини ўзгартиришга ҳаракат қилган. Иккала спектаклда ҳам асосий ролларни дастлабки танланган актёрлар ижро этишади.

Аваз ота ролини ўйнаган Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Пўлат Носиров ота юрагидаги меҳр ва ғазаб ўртасидаги курашни усталик билан оча олган. Ўғлининг ялиниб-ёлборишлари унинг кўнглини эритмайди. Уларнинг орасидаги зиддият фақат ота-бола келишмовчилиги эмас, бу ҳол отанинг ўғлига қарата "Биз ота-бола бўлсак-да, иккимиз икки хил маслакдамиз" деган сўзларида ёрқин намоён бўлади.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Гулчеҳра Иброҳимбекова яратган Ҳадича ая образи охирги йилларда ўзбек саҳнасида намоён бўлган ўзбек аёлларининг гўзал сиймоларидан биридир. Унинг монологлари залда ўтирган ёшу кексаларнинг юрак-бағрини эзиб юборади, мўмин ва муштипар қиёфаси эса меҳр-оқибат нурлари билан чулғанган.

Аваз отанинг ўғли — Азиз образини бир неча актёр ижро этди. Лекин у Фатхулла Маъсудов ижросида қиёмига етказилди. Туман микёсидаги раҳбарнинг нопок қадам ташлашлари, ота-бола муомаласида ўғилдаги безбетлик ва риёкорлик, ота ёнига келишдан мақсади ўз иссиқ жойидан жудо бўлишдан қўрқиш ва шунга ўхшаш ҳолатлар актёр томонидан ишонарли очиб берилган. Азиз — Ф.Маъсудовнинг гап-сўзлари ва ҳатти-ҳаракатлари томошабинларда унга нисбатан нафрат туйғусини уйғотади.

Спектаклнинг янги талқинидаги ногирон кампир — Ани ролини ижро этган Малика Иброҳимованинг ҳар гал саҳнага чиқиши томошабинларда мураккаб кечинмаларни ҳосил этади. Бир томондан, ногирон Анининг Аваз ота ва Ҳадича аяларга қарата айтган ҳазиломуз гаплари, иккинчи томондан, воқеалар ривожига монанд аравачада ўтиргандаги безовта руҳий ҳолатларни ниҳоятда ифодали бера олиши актрисанинг юксак маҳоратидан далолат беради.

Пансионат директори ролидаги Хожиакбар Комиловнинг спектакл интиҳосидаги монологи ҳам томошабинларни ҳаяжонга солади.

Саҳна асари, одатда, спектаклдан спектаклга сайқал топиб, тиниқлашиб ва теранлашиб боради. Ижодий жараённинг ана шу хусусиятини назарда тутган ҳолда, айрим фикр-мулоҳазаларни билдириш ўринли, деб ўйлаймиз.

Спектаклнинг дастлабки талқинида миллий мусиқадан ўринли фойдаланилган эди. Асар моҳиятидан келиб чиқиб, шу нарса яна тикланса ёмон бўлмайди. Шунингдек, саҳна безагини ҳам ўйлаб кўриш керак. Қариялар уйининг бунчалик хароб ҳолатда кўрсатилиши ҳақиқатга тўғри келмайди. Уни бироз ўзгартириш, бойитиш, айниқса, қурий бошлаган иккита дарахтнинг охирги кўринишларда Аваз ота ва Ҳадича аяларнинг ҳаёт шомидаги бахтига монанд барг чиқарган, кўкарган пайтини кўрсатиш керакдир, балки. Кейин Аваз ота билан ўғли ўртасидаги мулоқотларда айрим ҳолатларда матндаги сўзларни тушириб қолдириш ҳоллари содир бўлмоқда. Бу баъзан тушунмовчиликларга ҳам сабаб бўлиши мумкин.

Умуман олганда, Миллий академик драма театрининг "Умр шомидаги бахт" спектаклини кейинги йилларда яратилган энг яхши асарлардан бири дейиш мумкин.

Эркин УМАРОВ,
фалсафа фанлари доктори, профессор

Азамат ҲОТАМОВ:

«АЁЛЛАР СУРАТИНИ ЧИЗИШДАН ЧАРЧАМАЙМАН»

Рассом устахонасида

Азамат Ҳотамов гўзал табиатли Шерободнинг ҳайбатли Кўҳитанг тоғлари оғушида туғилиб ўсди. Ўқитувчилик касбига бўлган ҳавас уни Тошкентга етаклаб келди. Ёшлигидан тасвирий санъатга ҳам қизиқар, бўш вақтларида суратлар

чизиб турарди. Лекин, «келажакда ҳайкалтарош-рассом бўламан», деб сира хаёлига келтирмаганди.

Қишлоқ мактабида ўқувчиларга физикадан сабоқ бераётган Азаматнинг юрагида тасвирий санъатга қизиқиш яширинча яшар, уни гоҳ-гоҳида орзулари сари етакларди. Охири, у бир қарорга келди: «Мен ҳайкалтарош-рассом бўламан». Шундай қилиб А.Ҳотамов Ленинграддаги Репин номидаги ҳайкалтарош-рассомлар тайёрлайдиган институтга ўқишга кирди. Иккинчи босқичда ўқиётганидаёқ ҳайкалтарош сифатида шаклланиб бўлганди. Азамат Ҳотамов Тошкентга қайтиб келган кунларида илк кўргазмасини намойиш этди. 1982 йилдан буён пойтахтда яшаб, ижод қилиб келяпти.

Яқинда пойтахтимиздаги Марказий кўргазмалар залида Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми жамғармаси ҳамда Бадиий академия ҳамкорлигида 150 дан зиёд ҳайкалтарош-рассомларнинг 300 дан ортиқ асарлари намойиш этилган тасвирий санъат фестивали бўлди. Фестивалнинг олий мукофоти — Гран-при Азамат Ҳотамовга насиб этди.

Рассом ижоди билан чуқурроқ танишиш мақсадида унинг устахонасида бўлдим. Устахона бироз тор, қатор-қатор жойлашган турли ҳайкаллар, деворга осиғлиқ тасвирий санъат асарлари, назаримда, кичик музейни эслатар, кўримсиз, захустахонага ўзгача файз бағишлаб турарди.

Беихтиёр деворга осиғлиқ мунис чеҳрали аёлларнинг турли қиёфалари акс эттирилган суратлар эътиборимни тортди. Азамат Ҳотамовнинг аксарият асарлари аёлларга бағишланганди. Ўйланиб қолдим: «Нега бу гўзал чеҳралар ўйчан тасвирланган» «Қизиқ, бу гўзалларнинг кулиб турганини яратсангиз бўлмайдими?» дея сўрайман рассомдан.

— Рўзғорнинг минг хил юмуши, фарзандлар тарбияси, эрига алоҳида эътибор бериш — барча-барчаси аёлларимиз зиммасида. Назаримда, аёлларимиз асосан фарзанд ўстириш, ўқитиш, уйли-жойли қилиш ўй-хаёллари билан яшайдилар. Очиғи, бошларида ташвиш кўп бўлгани учун ҳам уларнинг қиёфаларига кўпроқ соқинлик, ўйчанлик бағишлаганман.

Азамат Ҳотамовнинг асарларида ҳақиқий ўзбек аёлининг шарқона қиёфасини кузатиш мумкин. Бу ҳайкалларда гўё камалакнинг етти хил ранги мужассамдек.

Азамат табиатни, одамларнинг турмуш-тарзи, дунёқарашини кузатиб боради ва уларни асарларида фалсафий руҳда тасвирлайди. «Куёшнинг ботиши» суратида сув бўйида қуёшнинг ботиши, заррин нурларнинг сув тўлқинларига сингиб кетиши, гўё сув ҳам олов рангда ловиллаётгандек ажойиб манзара кашф этиши тасвирга олинган. «Боғда келинчак», «Ҳиндистон ўйинлари», «Майрам портрети», «Қишлоқ аёллари» каби бир қатор асарларида ҳам манзара, қиёфа, нигоҳлар аниқ, табиий тасвирланади.

«Кўриниб турибдики, асарларингиз кўпроқ аёлларга бағишланган, аёлларни севар экансиз-да?» ҳазил аралаш сўрайман рассомдан.

— Албатта, фидойи оналаримизни, сингилларимизни жуда ҳурмат қиламан ва улар ҳақида суратлар чизишдан чарчамайман. Мени бир нарса ўйлантиради. Навоийга, Ойбекка, Ғафур Ғулом ва бошқаларга ҳайкаллар ўрнатилган. Нега Нодира, Увайсий, Зулфия каби забардаст шоираларимизнинг ҳайкаллари йўқ? Қани энди, яшил боғ яратилса-ю, унда шоиралар ҳайкаллари ўрнатилса, Зулфия мукофоти тақдимоти ҳам ана шу боғда ўтса...

— Сиз бир вақтнинг ўзида ҳам рассом, ҳам ҳайкалтарошсиз. Иккисида бирдек ижод қилиш оғирлик қилмайдими? Бугунги ўзбек миллий рангтасвир санъати ҳақидаги фикрингиз.

— Ҳайкал яратиш учун аввал унинг эскизи чизилади, сўнг хомакиси тайёрланади. Ҳайкал ишлаш машаққатли меҳнатни, фидойиликни талаб қилади. Бир вақтнинг ўзида иккисида ишлашга тўғри келади, қанча оғир бўлмасин, ҳар иккиси ҳам азиз, қадрдон. Илгари рассомлар табиат қўйнида, турли-туман мавзуларда асарлар яратишар, инсонга қараб туриб портрети чизилар, натюрмортлар ҳам табиий ишланарди.

Ҳозир эса кўпроқ хориждан келган сайёҳлар сотиб олишлари учун асар ишланади. Қисқа қилиб айтганда, кўчирмачилик кўпайиб кетди. Рангтасвирларда миллийлик, табиийлик йўқолиб боряпти. Ёшларимиз орасида Оврўпага тақлид, эргашиш кучли. Агар ишлайман деса, биргина Наврўз байрамига атаб юзлаб асарлар яратса бўлади. Рассом ҳам, ҳайкалтарош ҳам миллийликни йўқотмаслиги керак. Миллатни жаҳонга танитишда рассомларнинг алоҳида ўрни бор.

Яна бир нарса шуки, рассомлар асарларининг мажмуаси — албоми, китоблари деярли йўқ. Ўрта Осиё рассомларининг ижодий алоқалари, ютуқ ва камчиликлари, ҳаётлари ҳақида ёритиб бориладиган нашрлар зарур. Ҳозир бир-биримиздан анча узилиб қолганмиз.

Машҳур халқ рассоми Рўзи Чориев вафот этди. Рўзи аканинг ижодий мероси, Чингиз Аҳмаров, Дилёр Имомов, Неъмат Қўзибоевнинг энг сара асарлари Бадиий академия томонидан назоратга олинса, келажак авлодга мерос қилиб қолдирилса, миллатимизнинг нодир меросини асраб қолган бўлардик.

Азамат Ҳотамов куюнчак, кузатувчан ижодкор. Унинг шу йил феврал ойида ўтган шахсий кўргазмасида намойиш этилган «Шум бола», «Оналик», «Тўйга» каби ҳайкалтарошлик ва график асарлари Бадиий академиянинг кумуш медали билан тақдирланди.

«Шум бола» асарини ҳайкалтарош Ғафур Ғулом уй-музейи ҳовлисида ўрнатилиши учун янада мукаммал ишланмоқда. Азамат Ҳотамовнинг ҳайкалтарошлик ва тасвирий санъат асарларида сохталик, зўрма-зўраки манзаралар, қиёфалар учрамайди. Ранглар ҳам ниҳоятда табиий. Гўё улар табиатнинг бир парчасидек таассурот қолдиради. Назаримда, бунинг боиси Азаматнинг Кўҳитанг тоғлари бағрида туғилиб ўсганидир. Бу ерларнинг гўзал табиати, ўзига хос халқона фалсафа Азаматнинг қалбига муҳрланиб, унинг асарларида бетакрор жонланади.

САРВАРА

РАДИО — ШОЛИПОЯ ЭМАС!

Айрим FM - радио дастурлари ва уларнинг бошловчиларига очиқ хат

Кўнгил ҳурлик истаб етди муродга
Кетди, ҳар сўзингни пойловчи зотлар.
Дил байроғин юксак кўтармоқ учун
Минбар сари учди қанча қанотлар.

Турфа минбарлардан гул унди гўё,
Таралди мозийдан келган нидолар.
Юртга чор тарафдан ёғилди зиё,
Шукр, бор экан-ку, шунча фидолар.

Тўғри, шоли аро курмак ҳам ўсгай,
Гоҳо алафга ҳам минбардир қоя.
Гоҳ жоҳил маърифат йўлини тўсгай,
Лекин радио — дўстлар, эмас шолипоя!

Неки эзгулик бор, неки маҳорат,
Ўрганинг, забт этинг бутун дунёни.
Фаҳш анқир яланғоч сўзлар — жаҳолат...
Унутиб қўйманг-да ибо-ҳаёни!

Шармсиз сўзлардан фош бўлур сийрат,
Шундай чархламоқми, ёшлар шуурин?
Қайда қолди, ахир, ҳамият, уят —
Ўстирмоқ чоғида, миллат ғурурин?

Ўзлигин унутган қалблар кўр бўлар,
Ундай дилнинг ҳеч вақт бўлмас офтоби.
Зиёдан бебаҳра гул борки, сўлар,
Дўстим, бунча қочмиш оғзинг танобн?..

Майли, ким қаерга тақсин, ўз иши —
Қулоқ ё бурунга, тилло зиракни...
Бизни қийнаётган кўнгил ташвиши,
Асраш бурчимиздир, ўзлик-юракни!

Эркинлик сиз учун шулми? Лаб-лабга
Тегмайди, қийшанглар, недир муроди?
Сизга ёр бўлсайди, мен ҳам ёнмасдим,
Фозиллар элим, деб чеккан фарёди!

Эронча, туркчами, инглизча, фаранг...
Мусиқий тўн киймиш ўзбек сўзлари.
Алмойи-жалмойи, чайналган, аранг —
Тўқимиш, қайси бир қўшиқдўзлари!

Нетай, истаганим, англангиз дейман,
Нодир неъмат каби сўзнинг таъмини.
Бирингизни ака ё сингил дейман,
Ўчирманг дейман-да, кўнгил шаъмини.

Бозор — бозор, лекин, сиз миллат ори
Номус сотилмагай, майли, соғ бўлинг.
Сизни чорлаётир Ватан баҳори,
Сиз унга муносиб гўзал боғ бўлинг!

Минҳожиддин МИРЗО

ИБРАТЛИ УМР

Шеъриятни чин дилдан севадиган халқимиз ичида завқи баланд, юрак туйғуларини қофияга соладиган, панд-насиҳатларини ҳам шеърий йўл билан айтадиган, ҳатто шеъриятни қисмат деб билган 80-90 ёшли пири бадавлат отахонлар кўп. Улар узоқ умрлари давомида неча давру даврonларнинг машаққатларини бошдан кечиришган. Ёшлигининг гулу райҳонлари жаҳон урушининг жанг майдонларида пайҳон бўлган. Бироқ сира эгилмаган, томирлари ерга чуқурроқ ўрнашган, шоху бутоқлари янада бақувватроқ ўсган, новдалари синмас дарахтлар монанд.

Қашқадарёлик шоир Тўра Жуман ана шундай отахонлардан бири. Яқинда Шаҳрисабз шаҳрида шоир таваллудининг 80 йиллигига бағишланган адабий анжуман бўлиб ўтди.

Вилоят ҳокимлигининг шоир Тўра Жуман таваллудининг 80 йиллигига бағишлаб йўллаган табрик хатини Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими масъул котиби Исмоил Тўхтамишев ўқиб, шоирнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида қисқача маъруза қилди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси табригини шоир Рустам Мусурмон ўқиб берди.

Анжуманда иштирок этган қашқадарёлик ижодкорлар Шарофат Ашурова, Хосият Акромова, Нилуфар Умарова, Қарши педагогика коллежи директори ўринбосари Эркин Кенжаев ва бошқалар шоир Тўра Жуманга дил сўзларини изҳор этдилар.

Тўра Жуман «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг энг кекса муаллифларидан биридир. Биз шоир таваллудининг кутлуғ 80 йиллиги билан табриклаб, унинг шеърларидан баъзи намуналарни чоп этмоқдамиз.

ЯШАЯПТИ

Ким бехабар, ким китоб варақлаб яшаяпти,
Ким мундайроқ, ким усти
яроқлаб яшаяпти.

Мурувватга зорлар бор,
баъзи бировлар эса,
Ҳамёнларида пули жарақлаб яшаяпти.

Донолар кўп нарсани билсалар-да
жим турар,
Нодон қуруқ бўчкадек
тарақлаб яшаяпти.

Бойликка қизиққанлар
унутар дўст, ошнони,
Ақли расо устозни сўроқлаб яшаяпти.

Кўролмовчи кимсалар шам
каби сўнди, Тўра,
Кўнгли поклар қуёшдек
чарақлаб яшаяпти.

ТУШГУНЧА

Кўрпа топ-тоза бўлар унга
бурга тушгунча,
Турна билмас хавотир,
пастлаб қирга тушгунча,

Бўрининг эркинлиги —
қопқонга илингунча,
Йайраб сузар балиқлар,
қармоқ, тўрга тушгунча.

Ердаги кўп нарсалар қора бўлар,
кир бўлар,
Қорнинг мусаффолиги кўкдан
ерга тушгунча.

Тўра, қачон дунёда ҳасад,
иғво йўқ бўлар?
Одам зоти бир-бирин алдар
гўрга тушгунча.

Тўра ЖУМАН

Ёзувчиларга маза-да! Ана ҳурмат, ана иззат, ана обрў, ана эътибор! Ҳавас ва ҳасад ила боқишлару сирли табассумлар, қарсаклару гулдасталар... Буларни кўриб, ёзувчи бўлиб

Анатоль ПОТЕЛКОВСКИЙ
(Польша)

МИННАТДОРЧИЛИК

кетгинг келади киши!

Илк романи босилиб чиққан ёш ёзувчи дўстимга унинг асарини ўқиб қойил қолган чекка вилоятлик бир китобхон миннатдорлик рамзи сифатида ўзи тайёрлаган аъло навли қўлбола мусалласдан бир хумча совға қилиб юборибди.

Бир неча кундан кейин эса ёш ёзувчи дўстим ўз мухлисига миннатдорчилик билдириб мана бундай мактуб йўллади:

«Қадрли ўқувчим!

Сизнинг сўз санъатига бўлган муҳаббатингиз ва чинакам истеъдодни қадрлай билишингиз мени бениҳоя тўлқинлантириб юборди. Қимматли совғангиз — қўлбола мусаллас учун ташаккур! Совғангизни олдим ва ўша заҳоти ушбу дил сўзларимни қоғозга тушириш учун ёзув машинкаси олдига ўтирдим ва айни чоғда сиз юборган ўша ажойиб мусалласдан хўплаб-хўплаб ёзаётирман.

Бир нарсани очиқ тан олишим керак... мен ҳеч қачон бундай зўр мусаллас и... ич... маган... ман... Му... салласин... гиз... чинаками... га она табиат... нинг ноёб туҳфа... сидур... Си-... из та-саввур қ... қ... қилолмай... сиз... Ўв!... менга... қа-ра!.. Ҳ... ҳозир бошим гир... гир... айланиши... га қа... рамай рухсат б... бе... ерсангиз си... зга чин қал---бимдан миннат... дорчи... лик б... т... қчолу/ ... қа... ити... чолу... дбиёт... бббб... у... ф... ҳ... 3,7...» I... 9... №...? ...:,»...Во!..

Ўрисчадан
Э.УСМОНОВ таржимаси

Дунё— кенг...

МАЦУСИТИ МЎЪЖИЗАЛАРИ

Бугунги кунда ўзининг ўта сифатли товарлари билан дунё бозорларини эгаллаган япон корхоналари ўз фаолиятини бундан атиги 70-80 йил олдин томи шолипоя билан ёпилган харобгина устахоналарида бошлаганини кўпчилик кўз олдига келтира олмаслиги мумкин. Масалан, ҳозирда машҳур «Тойота» автомобилларининг «аждоди» қўлбола тикув машиналари бўлган, «Паносоник»нинг харидоргир маҳсулотлари уйни қиздирадиган оддий печканинг «авлоди».

Ўша йиллари японлар уйларини иситишда тараша ёки кўмир ёқиладиган печкалардан фойдаланишган. Бу печкалар оддийгина темир қути шаклида бўлган. Кўмир иси, тез-тез рўй берадиган ёнғинлар ҳалокатли оқибатлар билан якунланган. Кичик бир қишлоқда яшовчи Коносуки Мацусити исмли киши уйни қиздирадиган қутиларни хавфсиз ва қулай қилиш учун изланиб, янги печкалар ишлаб чиқарадиган фирма ташкил қилган... Орадан ўн йиллар ўтиб, фаолиятини уйни қиздирадиган қутидан бошлаган фирма мўъжиза телевизорлар ишлаб чиқаришга эришди. Бугун Мацусити корпорацияси энг замонавий техник жиҳозлар сотиш бўйича жаҳон бозорида етакчи.

Дарвоқе, Мацусити фирмасининг баҳоси ташкил топган пайтда, яъни саксон беш йил муқаддам бор-йўғи 100 иен бўлиб, жамоа атига уч кишидан иборат бўлган. Ундан ўсиб чиққан «Panasonik»нинг бир йилдаги даромади ҳозир 72 миллиард долларга тенг. Корпорацияда айни пайтда 290463 киши ишлайди. 46 мамлакатда 230 та қўшма корхонаси фаолият кўрсатади.

Бугунги кунда жаҳон аҳли япон мўъжизаларига бир қадар одатланиб қолган. Бироқ японлар ўзларининг саранжом-саришталиги билан ҳам бошқаларни ҳайратга солишни давом эттиришаётир.

Японияда ҳар бир қарич ер олтин баҳосига тенг. Бу мамлакатда уюлиб ётган тўкинди, чиқиндиларга кўзингиз тушмайди. Вахоланки, яроқсиз нарсаларнинг ҳисоби йўқ. Масалан, бир йилда 20 миллион донагача телевизор, кир ювиш машинаси, музлатгич яроқсиз ҳолга келади. Бу 70 минг тонна ортиқча юк. Агар бунга ҳар йили чиқариладиган 500 миллион тонна саноат чиқиндиларини қўшсангиз, уларни тўкиб ташлагани бўш жойнинг ўзини топиб бўлмай қолади. Бу муаммони «Panasonik»нинг мамлакатда фаолият юритаётган 41 заводи бемалол уддалаётир. Бу заводларда эскирган телевизор ва бошқа кераксиз хўжалик жиҳозларидан хом ашё сифатида фойдаланилади. Масалан, битта телевизор 78 секундда керакли қисмларга ажратиб олинади, унинг кинескопидан ўнлаб шиша идишлар, метал чиқиндиларидан икки юзтача пиво банкалари ишлаб чиқарилади. Мутахассисларнинг таъкидлашича, янги музлатгич, кир ювиш машинаси, мебел ва ҳоказоларнинг эллик фоизи яроқсиз ҳолга келган ана шундай хўжалик жиҳозлари чиқитларидан қайта ишлаб тайёрланаркан.

КУЧ-ҚУВВАТ МАНБАИ

Баъзи одамлар камқувватликдан нолишади. Жуда ҳориб-толиб ишлашмаса-да, вақтида тўйиб ухлаб, овқатланиб, дам олиб — тартибли яшашса ҳам, таналарини чарчоқ тарк этмаслигини, териси увишиб, кўзлари хира тортиб, ялқовликлари ортиб боришини айтишади.

Маълум бўлишича, тўйиб ейилган овқат ёки саккиз-тўққиз соатлик уйқу — бу ҳали организм учун ҳамма нарса етарли, дегани эмас экан. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг тавсияномасида бир кишига бир кунда 400 грамм сабзавот ва мева истеъмол қилиш лозимлиги таъкидланади. Шундагина киши ўз организми учун зарур витаминларни ва минералларни оларкан.

Мутахассислар киши ўзини нима безовта қилаётганини билган ҳолда куч-қувват манбаи — витамин ва минералларни танлаши лозимлигини уқтиради. Жумладан, **А** витамини тери ва кўзларнинг қуввати ҳисобланади. Демак, агар терингиз қуруқ бўлса, қоронғиликда кўришга қийналсангиз сизга сариқ ёғ, балиқ ёғи, қизил рангли мева ва сабзавотлар ёрдам беради. **В** гуруҳга кирадиган витаминлар асабларни мустаҳкамлайди, камқонликни бартараф этади. Бу витаминлар тухумда, гўштда, қора нонда, ёнғоқ ва нўхотда сероб. Юракни бақувват қилиб, иммунитетни кучайтирадиган **С** витаминини эса лимон, мандарин, апелсин сингари мевалардан олсангиз бўлади. **Д** витамини суякни мустаҳкамлаш хусусиятига эга. Балиқ ёғида бу витамин етарли даражада. Тағин қуёшда тобланиш ҳам организмда **Д** витаминининг фаоллигини кучайтиради. **Е** витамини эса, айниқса, чекувчилар учун зарур. Уни ўсимлик ёғи, дон маҳсулотларидан тайёрланган озиқ-овқатдан олиш мумкин. Кўкатларни ва карамни истеъмол қиладиганларда **К** витамини меъёрида бўлади. Улар организмда қон айланишининг мўътадиллигини таъминлайди.

Хуллас, ошқозонни тўқ тутиш эмас, балки зарур маҳсулотларни организм эҳтиёжи билан ҳисоблашиб истеъмол қилиш кишини толиқишдан, дармонсизликдан сақларкан.

ҚИЗИҚЧИ

Гапга чечан боламан,
Мен қизиқчи бўламан.
Ҳозирча беш, яқинда
Олти ёшга тўламан.
Масхарабоз номим бор,
Қизиқчиман, тап-тайёр!
Доимо бу ишимда
Кулгу менга мададкор.
Боғчамизда болалар
Мени яхши билади,
Масхаралаб кулсам ҳам
Йиғлашмайди, кулади.
Қизиқчилар кўпайса,
Кулгумиз бўлгай сероб.
Афанди бобом айтган:
Кулиш-кулдириш савоб!

ТОПИШМОҚ

Ўзи қувноқ, шўх, бироқ
Бирозгина лофчироқ.
Қани айтчи, Шерқўзи,
Ўша бола ким ўзи?
— Нодир, Қодир ё Собир.
— Қиласан озроқ сабр.
Нодиринг сал бадқовоқ.
Қодир эса ошқовоқ.
— Бўлмасам ким у ўзи?
— Сенга айтсам рост сўзим,
Ўша бола — мен ўзим!

Тўлан ТАБАССУМ

Ўзим ўқийман

ТЎТИҚУШ

— Қани, айт-чи, Тўтиқуш,
Борми сенда эсу ҳуш?
Ростдан фикринг калтами,
Шундан ишинг халтами?
Турар жойинг — сим қафас,
Бўлиб унда диқнафас
Ваъзхонлик қилар ишинг
Йўқ ҳеч бошқа ташвишинг.
Ким нима деса шуни,
Такрорлайсан тун-куни.
Бил, бировнинг сўзини,
Лўқ эткизиб кўзини,
Ўйламасдан-нетмасдан,
Маъносига етмасдан,

Кўр мисол маъқуллаши
Ақли йўқ нодон иши.
... Бу гап, дўст, сенга шаъма,
Тўтиқушга ўхшама.

ЁҚИБ ҚОЛДИ

— Ёқиб қолди жуда ҳам
Пахмоқ, малла кучугинг.
Менга ҳадя этсанг-чи
Ушбу бурни пучуғинг.

Шер эркалаб дўстини
Дер: — Бермайман ҳеч кимга.
Доим ҳамроҳ менга у,
Посбон қўйу эчкимга.

— Кел, илтимос, йўқ дема
Эвазига ол ул, бул.
— Керак эмас ҳеч вақо.
— Ундай бўлса берай пул.

Сўзим оғир ботдими
Шер ўйланиб қолди жим.
Қошларин чимириб, дер:
— Ўз дўстини сотар ким?

Эркин ҚАМБАР

Яхши иштаҳа

«ДИЛКАШ»ГА БИР КИРИБ ЎТИНГ...

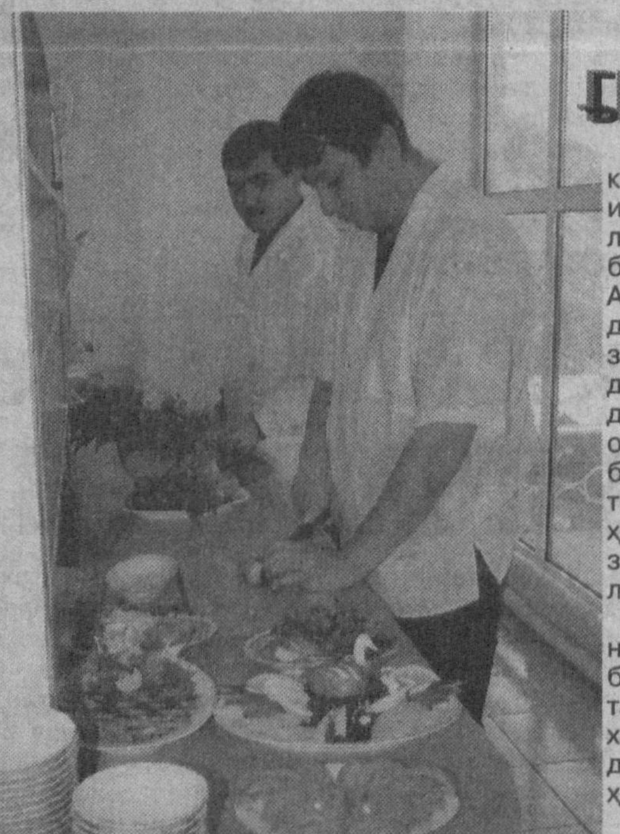

Яқинда пойтахтимизда «Дилкаш» деб номланувчи янги кафе ишга тушди. Ашаддий половхўрлар «Ие, худди шу номда ошхона бор эди-ку, тадбиркор йигитлар Асаканинг «чўнтаги»да дамланадиган девзира-паловдан ҳам ўтказиб ош пишираётган эдилар-ку», дейишлари мумкин. Худди шундай. Кейинги уч-тўрт йил ичида ошхўрлар ўртасида жиддий эътибор қозонган, ўз мухлисларини топа олган бу жамоанинг саъй-ҳаракатлари билан яқинда янги замонавий бино қурилиб фойдаланишга топширилди.

«Дилкаш»чилар шинавандаларни нафақат девзира гуруч оши билан, айни чоғда, қатор миллий таомлар, тансиқ егуликлар, дунё халқларининг пазандалик борасидаги энг сўнгги ютуқлари билан ҳам хушнуд этмоқдалар.

Янги йил арафасида, йўлингиз бир тушса, «Дилкаш»га бир кириб ўтинг, хурсанд бўласиз.

Р.АКБАРАЛИЕВ суратлари

Ўзбекистон Фанлар академияси Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейи жамоаси музейнинг илмий маслаҳатчиси Ёқубжон Исҳоқовга укаси **АБДУМАННОН**нинг вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

MT-1

ABONEMENT gazeta 222
Ўзбекистон адабиёти ва санъати (nashr indeksi)
(nashr nomi) komlekt soni
200___yil uchun (oylar bo'yicha)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Qayerga
(pochta indeksi) (manzil)
Kimga
(familiyasi, ismi, shinfi)

ELTUV KARTOCHKASI
P.V joyi gazeta 222
(nashr indeksi)
Ўзбекистон адабиёти ва санъати
(nashr nomi)
Obuna manzili o'zgartirish | Bahosi | so'm | Komlekt soni
so'm
200___yil uchun (oylar bo'yicha)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Qayerga
(pochta indeksi) (manzil)
Kimga
(familiyasi, ismi, shinfi)

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-48
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Навбатчи — Фарҳод МАҲКАМОВ
Саҳифаловчи — Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г — 254. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН